

Katedra: Pedagogiky a psychologie

Studijní program: Vychovatelství

Studijní obor: Pedagogika volného času

PROJEKT VÝTVARNÉ DÍLNY V o.s. D.R.A.K.

Project of creative workroom in o.s. D.R.A.K.

Bakalářská práce: 09-FP-KPP-97

Autor:

Michaela Kyzlíková

Podpis:

Vedoucí práce: Ak. mal. Markéta Pošarová

Konzultant: MgA. Vojtěch Dědek

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
77	0	14	1	11	1+ CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

Zadání bakalářské práce

- pouze v tištěné podobě

Čestné prohlášení

Název práce: Projekt výtvarné dílny v o.s. D.R.A.K.
Jméno a příjmení autora: Michaela Kyzlíková
Osobní číslo: P07001068

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: . . 2011

Michaela Kyzlíková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Ak. mal. Markétě Pošarové, a to nejen za její cenné rady a připomínky, které mi poskytla v průběhu psaní, ale také za její vstřícnost a všeobecnou podporu během realizace praktické části. Dále děkuji celému o.s. D.R.A.K., a především všem účastníkům mé výtvarné dílny, bez kterých by tato práce nikdy nemohla vzniknout. V neposlední řadě ze srdce děkuji svému příteli, jenž mi byl po celou dobu tolik potřebným konzultantem, rádcem i kritikem, ale hlavně mi byl obrovskou oporou.

Anotace

Práce pojednává o realizaci Výtvarné dílny s dospělými zdravotně tělesně znevýhodněnými jedinci - zaměstnanci chráněných dílen. Rozebírá obecné pojetí edukace výtvarnou výchovou a uměním a popisuje základní principy vedení novodobé výtvarné dílny. Stručně uvádí do problematiky osob trpících vrozenou formou dětské mozkové obrny. Je podrobnou dokumentací projektu Výtvarná dílna o.s. D.R.A.K. , který byl uskutečněn v průběhu roku 2010. Práce také obsahuje část metodických listů. Vše je doloženo ukázkami prací formou fotodokumentace.

Klíčová slova: dětská mozková obrna, chráněné dílny, kreativní činnosti, osobnostní rozvoj, výchova uměním, výtvarná dílna, zdravotně postižení

Summary

The work discusses the realization of art workshops with disabled adults - employees of sheltered workshops. It analyzes the general concept of education with art and describes the basic guiding principles of modern art workshop. It briefly provides the problems of persons suffering from a congenital form of cerebral palsy. The work is a detailed documentation of the project called Creative workshop of o.s. D.R.A.K. during 2010. It also includes some of methodical sheets. Everything is documented by photos.

Key-words: Cerebral Palsy, sheltered workshops, creative activities, personal development, art education, art workshop, people with disabilities

Obsah

Seznam použitých zkratk a symbolů	8
Úvod.....	9
1 Pojetí výtvarné výchovy jako estetické edukace.....	12
1.1 Výtvarně výchovný proces	12
1.1.1 Podmínky výtvarně výchovného procesu.....	13
1.2 Výtvarná edukace versus umění.....	14
2 Dílna včera a dnes.....	16
2.1 Novodobá výtvarná dílna.....	17
2.1.1 Principy práce ve výtvarné dílně.....	18
2.1.2 Jak vést výtvarnou dílnu	19
2.1.3 Vybrané metody a modely	20
2.2 Výtvarná dílna, forma edukace pro všechny.....	24
2.2.1 Výtvarný projev vs. děti s tělesným postižením	24
3 Dětská mozková obrna.....	28
3.1 Příčiny DMO.....	29
3.2 Formy DMO.....	30
3.3 Doprovodná zdravotní postižení při DMO	31
3.4 DMO a její sociální dosah	32
4 Pracovní rehabilitace.....	35
4.1 Funkce	35
4.2 Formy.....	35
4.3 Pracovní rehabilitace a výtvarná dílna o.s. D.R.A.K.....	36
5 Projekt výtvarná dílna o.s. D.R.A.K.....	39
5.1 Záměry a cíle.....	40
5.2 Účastníci.....	40
5.2.1 Bližší charakteristika účastníků	41
5.3 Specifika pracovních podmínek, zařízení a zázemí.....	44
5.4 Obvyklý model sezení.....	46
5.4.1 Rušivé elementy	48
5.5 Harmonogram projektu.....	49
5.5.1 Série úvodních setkání.....	49

5.5.2 Draci.....	50
5.5.3 Malý princ.....	51
5.5.4 Domov-Rodina-Aktivita-Komunikace	52
5.6 Vybrané metodické listy	53
5.7 Výstupy projektu.....	66
5.7.1 Slavnostní odhalení plastik	66
5.7.2 Výstava a vernisáž – Malý princ.....	66
5.7.3 Návštěva NG – Praha - Veletržní palác.....	67
5.7.4 Setkání s mladým výtvarníkem.....	68
5.8 Vyhodnocení projektu.....	69
5.8.1 Evaluační dotazník aneb co si myslí zúčastnění.....	70
6 Závěr.....	74
Seznam pramenů.....	76
Seznam příloh	77
Příloha č. 1: Fotodokumentace.....	-P1-

Seznam použitých zkratk a symbolů

Apod.	- a podobně
Atd.	- a tak dále
Atp.	- a tak podobně
Cca	- přibližně
CMP	- cévní mozková příhoda
DMO	- dětská mozková obrna
HK	- horní končetina/ končetiny
NG	- Národní galerie
O.s.	- občanské sdružení
Příp.	- případně
Sb.	- sbírka/ sbírky
Tj.	- to jest

Úvod

Na úvod mé bakalářské práce bych se ráda představila.

Narodila jsem se před čtvrt stoletím v 29. týdnu těhotenství. Moje matka se později dočetla v lékařských dokumentech že mám vrozenou DMO – tedy dětskou mozkovou obrnu. Znamená to, že jsem od narození zdravotně tělesně postižená, handicapovaná, invalidní, znevýhodněná...

Avšak moje forma postižení není tolik závažná, nesedím na invalidním vozíku, jsem schopna samostatné chůze bez opory a netrpím závislostí na žádné kompenzační pomůcce ani pomoci druhých.

I přes prvotní strasti žiji plnohodnotný život a mohu (a především chci) dosáhnout kvalitního vzdělání.

Ač je můj život od základu odlišný od života člověka bez handicapu, snažím se příliš nevyčínat a neustále se různými způsoby rozvíjet. Vzhledem k faktu mého zdravotního stavu nemohu sportovat ani se příliš fyzicky namáhat. Mou cestou se stala tvorba, sebevyjádření skrze výtvarnou a kreativní činnost. Věřím, že pokud je člověk dostatečně vynalézavý a chce, pak ho v dnešní době ve výtvarné práci nemůže nic omezovat.

Obsahem mé bakalářské práce je dokumentace mého vlastního projektu s názvem „Výtvarná dílna o.s. D.R.A.K.“

Důvodem a cílem tohoto projektu bylo ukázat a předat osobám (přibližně mého věku) s těžším tělesným znevýhodněním (také důsledkem DMO) způsob jak nejen trávit svůj volný čas, ale především, jak se rozvíjet, realizovat a dokázat, že i lidé s těžším tělesným handicapem mohou být společnosti přínosní. Výtvarná činnost a kreativní práce je dle mého názoru skvělým prostředkem k dosažení vlastního uspokojení, účinným bojem se stresem i obohacením svého okolí, aniž by to záviselo na tom, zda máte či nemáte tělesné omezení. Výtvarné umění je v současné době otevřeno naprosto komukoli. Ne každý dokáže opravit auto, ne každý může

být šéfkuchařem, ale každý může skrze výtvarnou činnost a umění sdělovat, komunikovat a být integrován do okolního světa. Podstatné je, aby sám chtěl a měl onu potřebu otevřít se a tvořit - dát o sobě vědět.

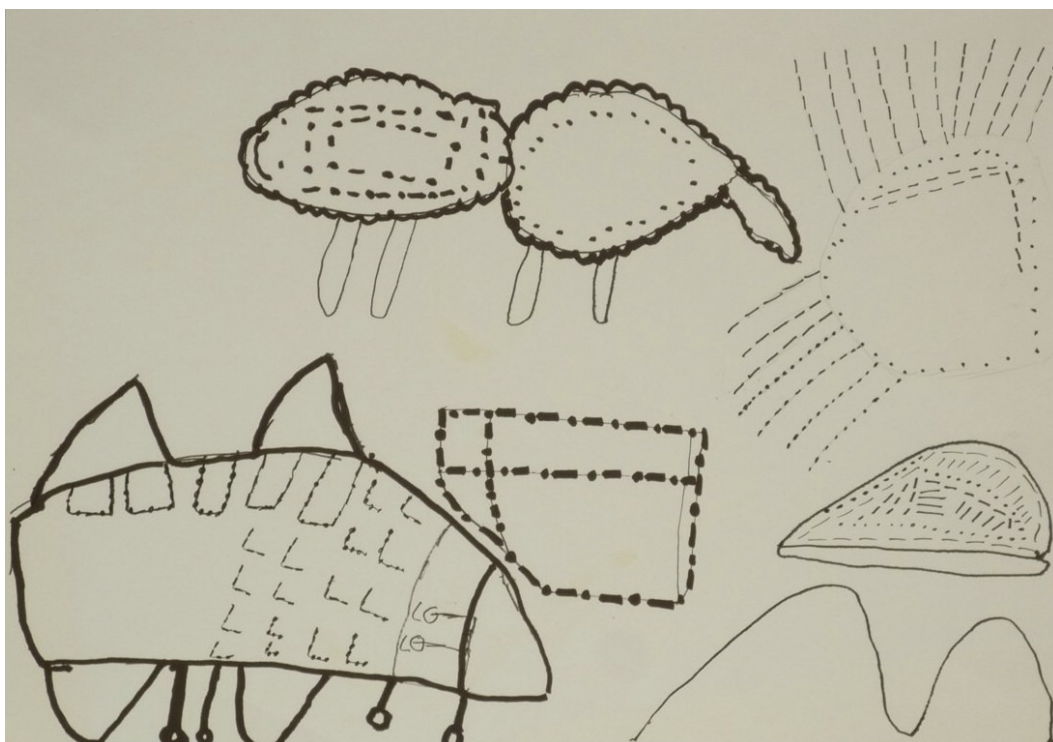
Samotná práce je rozdělena na dvě části, část teoretickou a praktickou dokumentaci projektu.

V teoretické části se zabývám především ujasněním vybraných pojmů a pravd z oblasti výtvarné edukace. Často vycházím z poznatků Hany Babyrádové, jež publikovala knihu s názvem "Výtvarná dílna" .

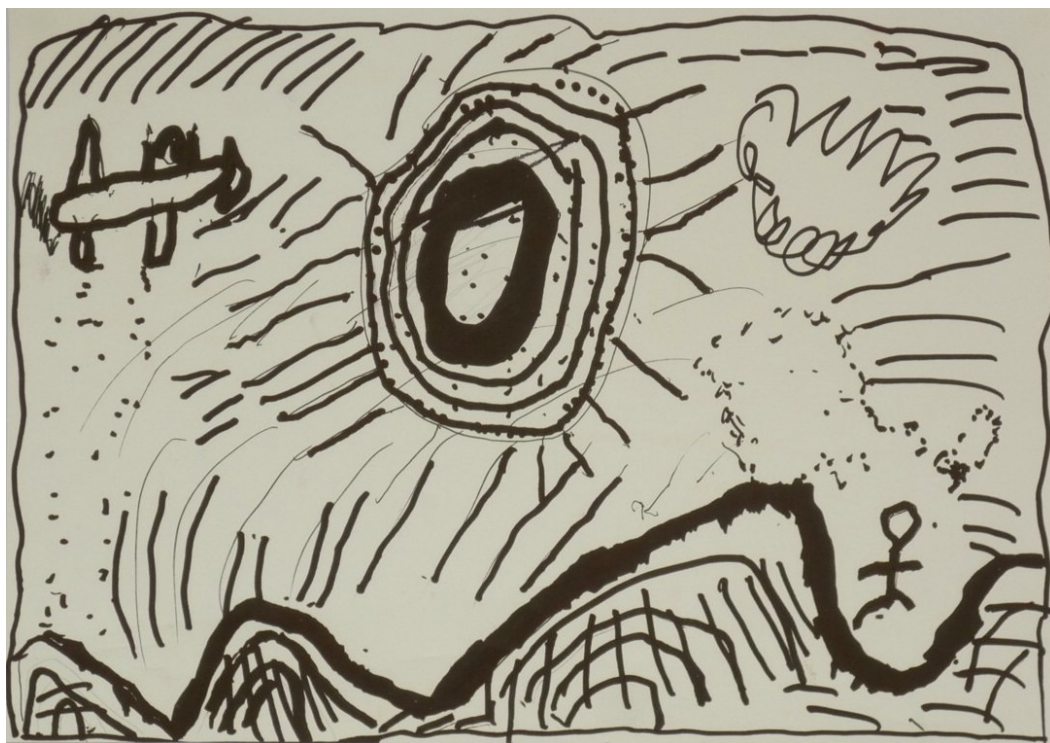
Dále se v teoretické části soustředím na samotný druh postižení svých účastníků, popisuji a upřesňuji především příčiny a formy dětské mozkové obrny, protože i to jsou podstatné informace k objasnění si celkové situace. Závěrem teoretické části upřesňuji a konkretizuji pojem "pracovní rehabilitace" a její funkce.

Praktická dokumentace projektu začíná pátou kapitolou práce. Obsahuje přímo část metodických listů a v příloze se také nachází rozsáhlá obrazová fotodokumentace.

Ráda bych, aby má práce v budoucnu dodala odvahu nejen těm, kdo povedou výtvarnou činnost s handicapovanými lidmi, ale především dodala odvahu samotným handicapovaným, kteří se rozhodli realizovat a tvořit.

Ilustrace 1: "Namaluj mi beránka"; Aleš V.; 2010; Lineární kresba

Ilustrace 2: Na poušti; Martin B.; 2010; Lineární kresba

1 Pojetí výtvarné výchovy jako estetické edukace

1.1 Výtvarně výchovný proces

V knize Věry Roeselové se hned z počátku o výtvarně výchovném procesu dozvíme: *„Výtvarná výchova v sobě spojuje dvě významné složky, jež různě ovlivňují utváření osobnosti žáka – složku výtvarně vzdělávací a složku výchovnou. Mimo ně využívá výtvarná výchova širokého rejstříku znalostí o světě a snaží se je představovat z různých úhlů pohledu.“* (Roeselová, 2000, s. 11) Roeselová dodává, že toto obohacené chápání světa otevírá prostor pro poučné vytváření individuálních postojů a stává se jedním z významných impulzů výtvarně výchovných procesů.

Souhlasím s jejím názorem, že výtvarně vzdělávací složka výtvarné výchovy dává dítěti do rukou základní vyjadřovací prostředky a učí ho jak zacházet s prvky výtvarného jazyka jako jsou linie, barvy a tvary. Poznává jejich vlastnosti v ploše i v prostoru. Přivádí ho tak k pochopení vzájemných vztahů jednotlivých prvků a pomáhá mu ocenit jejich výrazové a estetické účinky. Současně jej seznamuje se základními výtvarnými postupy, materiály a nástroji a také s jejich vyjadřovacími možnostmi.

Na základě těchto všech znalostí se postupně formuje výtvarné myšlení žáka a jeho intuitivně emotivní nebo analytické rysy.

Vzdělávací přístupy k látce výtvarné výchovy se vzájemně doplňují a jsou základem pro další důležitou aktivitu – pro pěstování vztahu k výtvarné kultuře jako k jednomu z vrcholných projevů lidského ducha.

„Výchova zprostředkována výtvarným projevem se obrací k jednotlivci a různými prostředky v něm podporuje schopnost sebeuvědomování, reflexe a sebevyjádření. Staví na jeho individuálním pojetí světa oproti pasivnímu přijímání pravd a proklamovaných hodnot.“ (Roeselová, 2000, s. 12)

1.1.1 Podmínky výtvarně výchovného procesu

Věra Roeselová ve své knize uvádí, že toto pojetí výtvarné výchovy¹ klade vyšší nároky na vybavení prostoru (školy, třídy, dílny), žáka i vyučujícího.

Cituji: „*Má-li výtvarná výchova skutečně přispět ke kreativitě a zcitlivění osobnosti či podporovat sebedůvěru a osobitost dítěte, musí mu poskytnout nejen dostatek podnětů, ale i podmínky pro seberealizaci.*“ (Roeselová 2000, s. 19) Toto se však netýká jen podmínek a podnětů seberealizace, ale také výtvarných materiálů a nástrojů s nimiž žák pracuje. „*Dostatečný výběr výtvarného materiálu je nutný – podporuje vztah k výtvarným prostředkům, k hledání výrazových možností a tedy i samostatné výtvarné myšlení žáka.*“ (Roeselová 2000, s. 19) Roeselová je toho názoru, že pro dětský výtvarný projev a i pro projev dospívajících má obdobný význam výběr velikosti papíru, jak tvaru tak i formátu. Pro úkoly osobně a intimně prožitkového charakteru, kde se autor – tvůrce vyjadřuje „sám za sebe“ je třeba volit plochu, kterou dokáže sám v dané časové dotaci zcela využít. Nevyjádří-li se dostatečně hned od počátku a hlavně v průběhu tvorby silným citovým dojmem či prožitkem, jeho projev ztratí v další hodině naléhavost. Naopak, některé aktivity dávají nové možnosti prožitku právě při práci na skutečně velkých formátech, nebo na páslech balícího papíru.

Velká plocha vyžaduje vhodné organizační a výtvarné řešení – práci s nástroji a širší stopu, práci ve dvojicích nebo malých skupinkách, rozdělení práce do dvou týdnů nebo do celého odpoledne. Protože by byla škoda nevyužít velkých formátů, stává se nezbytnou součástí vybavení role balícího papíru.

Prožívání a promýšlení výtvarného námětu vyžaduje ještě jednu podmínku – dostatek času. Klidný a neuspěchaný výtvarně výchovný proces je závislý na dodržování časové dotace, a to od dětství po dospělost. Je dobré si uvědomit, že každá umělecká výchova směřuje k rozvíjení osobnosti žáka. Řídí se specifickými me-

¹ Viz. kapitola 1.1 – str. 5

todami a nezbytně vyžaduje pedagogickou připravenost učitele stejně jako na jakýkoliv jiný předmět.

1.2 Výtvarná edukace versus umění

Podobně jako Věra Roeselová, tak i Hana Babyrádová (2005) je toho názoru že: *„Přirozeným prostředkem rozvíjení našich schopností vyjadřovat složité a pestré předivo našich vztahů a různých »světů« jsou právě výtvarné aktivity.“* (Babyrádová 2005, s. 17)

Babyrádová ve své knize uvádí, že v současné době existuje v kontextu české i zahraniční teorie výtvarné pedagogiky celá řada názorů na utváření jejich obsahu a forem. *„Někteří teoretikové a praktici preferují spíše intelektuálně založené praxe výtvarné edukace, kdy se předpokládá jistá prvotní znalost umění k rozvíjení praktických výtvarných aktivit, jiní zastávají názor že vzdělání v umělecké oblasti má mít povahu intuitivně iniciované interakce², po níž teprve následuje určité uvědomování si principů na nichž je umění vybudováno (child oriented education).“* (Babyrádová 2005, s. 17)

Stejně jako v umění, i ve výchově často nevědomky přemýšlíme o tom, jak přijít s něčím novým, s něčím, co tady ještě nebylo a jak zaujmout diváky, návštěvníky, nebo ty, kteří nám byli svěřeni do výchovy.

Zajímavým poznatkem Hany Babyrádové je, že i edukativní formy jsou staré jako lidstvo samo. Některé načas zmizí z praxe i teorie, a pak se zase navracejí. *„Ve výchově je však situace poněkud jiná než-li v umění. Způsob jakým vychováváme, je více zavazující ve srovnání s tvorbou umělce, což ovšem neznamená, že by měl nějak ustrnout. Zatímco umění současného člověka a jeho svět reflektuje a neklade si nárok na přímý podíl na jeho utváření, výchova s vlivem na podobu člověka a světa počítá. Uvažujeme-li o kontextech zaměření soudobé estetické výchovy a o vztahu soudobého umění, je pro nás výše zmíněný rozdíl mezi funkcí umění a funkcí výchovy ve společnosti klíčovým momentem. Zatímco umění vzniká jaksi bezděčně, výchova je procesem promyšleným a řízeným.“* (Babyrádová, 2005, s. 20 -21)

2 **intuitivní** = dosažený intuicí či odhadem; **iniciovat** = dát impulz k zahájení jednání
interakce = vzájemné působení dvou nebo více činitelů

Ilustrace 3: Semínka baobabů; Michal W.; 2010; Kresba suchým pastelem

Ilustrace 4: Krásná květina malého prince; Milena H.; 2010; Malba temperou na podmalbu

2 Dílna včera a dnes

Pojem *dílna* je v rámci dějin umění spojován spíše s principem učení se řemesla a principem vzniku díla, nebo se zapojením kolektivních sil propojených skrze program určité výtvarné školy či směru.

Teprve s postupným nárůstem významu *autorského díla* se princip dílenské spolupráce na utváření artefaktu (který je zpravidla formou společenské zakázky) zcela vytrácí.

Babyrádová (2005) tvrdí, že pojetí umělecké činnosti jako solitérního – ojedinelého, osamoceného výkonu se pak šíří po celé 20. století – vyjma autory, kteří se zapojovali do hnutí uměleckých skupin a směrů. Avšak i autoři hlásící se k myšlenkám skupin či směrů tvořili bez závislosti na konkrétní výtvarné práci, která by měla podobu skupinové aktivity odehrávající se ve stejném čase na stejném místě.

Novodobá umělecká dílna, ve které několik autorů spolu tráví čas i místo však solitérní povahu tvorby nevylučuje – naopak podporuje její růst. Pobyt v novodobé dílně není celoživotním závazkem jak tomu bylo u dílny tradiční, je spíše impulzem, nebo lépe řečeno *iniciací*. Tento pobyt není jen učním ve smyslu nabývání znalostí a dovedností, ale je také příležitostí k nabytí zkušenosti porozumění „jinakosti“ týkající se dalších tvořících a je také příležitostí k získání zkušenosti i s výtvarnými díly, jejichž autory jsou již renomovaní tvůrci.

Skutečnost, že se autoři - tvůrci nacházejí v průběhu vytváření svých děl vedle sebe a učí se navzájem nejenom tolerovat, ale pokoušejí se i o vzájemné porozumění a obohacení, vede k tomu, že dílně můžeme přisuzovat i sociální funkce vedle funkcí ryze odborných či psychologických.

„Výtvarná dílna v současnosti zaujímá mezi různými formami výtvarné edukace stále důležitější místo.“ (Babyrádová, 2005, s. 17)

2.1 Novodobá výtvarná dílna

Novodobá výtvarná dílna je v zásadě odlišná od tradiční uměleckořemeslné dílny. Estetická edukace, která je jejím obsahem, už není svázána s pravidly výtvarných dovedností a zručnosti v zacházení s materiálem a nástroji.

I když naučení se určitých řemeslně-technologických dovedností skrze práci v dílně je velmi důležité.

Důraz je kladen hlavně na invenci, experiment a prožitek, i když řemeslná stránka tvorby by neměla být podceňována. Babyrádová (2005, s. 26.) doslovně píše, že: *„Hlavním rysem práce v dílně je sdílení pracovní atmosféry se skupinou tvůrců, jež mají společný zájem (není ovšem nutné, aby se vždy věnovali společnému tématu, či společné technice.)“* Dále pak uvádí (podobně jako Roeselová³), že je důležité intenzivní prožití společného času stráveného s tvorbou – času, který plyne soustředěně a není narušován delšími přestávkami. Současná výtvarná dílna, která se stala alternativní formou vzdělávání se „zvenku“ tradiční řemeslné dílně podobá už jen velmi málo. Přece se však můžeme v jejím průběhu setkat s fenomény, jejichž kořeny by bylo možno spojovat s existencí dílen z časů dávno minulých. Jedním takovým fenoménem je práce na příbuzném díle. To znamená, že ti, kdo jsou v dílně zapojeni, vytvářejí jeden umělecký kus, ale ještě lépe řečeno, pracují na něčem, co má společný základ. Atmosféra, která v novodobé dílně vzniká také více podporuje chuť k experimentu. Avšak smyslem práce v dílně není pouze experimentovat, nebo si hrát, ale proměnit výsledek experimentu v tvorbu nesoucí autorské znaky.

Dalším společným rysem tradiční a novodobé dílny je cíl tvorby – určité zdokonalení. Zdokonalení se v autorské tvorbě, ale i ve vnímání umění – tyto hlavní cíle je třeba nahlížet šířeji.

3 Viz. kap. 1.1.1 - str. 6

Cíle dílny dle Babyrádové chápeme v několika dimenzích:

- vypěstování schopnosti výtvarné reflexe
- nalezení linie vlastní autentičnosti
- kultivace schopnosti volby techniky a kombinace technik při formování výtvarného záměru
- vypěstování sebekázně a schopnosti sebekritiky v tvorbě
- vypěstování schopnosti vnímat a přijímat umělecké dílo jako svébytnou výpověď o světě
- prohloubení úrovně znalosti umění (Babyrádová, 2005, s.26)

2.1.1 Principy práce ve výtvarné dílně

„Je velmi obtížné zobecňovat charakter uměleckých aktivit vznikající v průběhu dílny a vyvozovat přísné teoretické zásady pro vedení dílny. Každá výtvarná dílna se totiž vyznačuje něčím specifickým, co lze na jiném místě za jiných podmínek a s jinými účastníky jen obtížně stejným způsobem zopakovat. Pro každého, kdo dílnu připravuje poprvé, bude však užitečné, znát několik zásad – principů, které jsou pro zdárný průběh dílny důležité.“
(Babyrádová, 2005, s. 93)

Tyto principy Babyrádová shrnula do následujících bodů.

- Princip otevřenosti námětu a tématu
- Princip zpřístupnění dostupných informací o námětu
- Princip zprostředkování motivující zkušenosti (princip poskytnutí prostoru a času pro experimentování)
- Princip respektu k individuální výpovědi
- Princip průběžné a závěrečné prezentace práce

Dle Babyrádové (2005) potřeba uplatňování těchto principů při práci ve výtvarné dílně není nijak svazující, ale vyplývá přímo z povahy dílny jako formy edukace podléhající jistému řádu. V porovnání s jinými vzdělávacími formami z oblasti výchovy uměním jsou principy práce v dílně zaměřeny především na získávání pří-

mé zkušenosti s tvorbou vznikající na zajímavém místě a v předem vymezeném časovém prostoru.

2.1.2 Jak vést výtvarnou dílnu

Babyrádová ve své knize (2005) uvádí že dílna jako forma umělecké výchovy se vyznačuje určitými obecnými pravidly, ale její konkrétní realizační formy zároveň vykazují jistá specifika. Právě tato specifika jsou dána osobitými přístupy k vedení dílny. I když každý výtvarník, pedagog či vychovatel vede svou výtvarnou dílnu vždy vlastním a neopakovatelným způsobem, přece jen lze z reflexe již realizovaných dílen odvodit několik typických přístupů, které se mohou stát inspirací pro ty, kteří by chtěli program připravit. Ideálním skutečně autentickým obrazem by nejspíše bylo shromáždění co nejbohatší dokumentace a vytvoření publikace s rozsáhlejší obrazovou přílohou i komentáři, jež by však ponechala čtenáři dostatek prostoru pro vlastní interpretaci textu.

Dobře vedená umělecká dílna, ať již jde o dílnu výtvarnou, hudební či taneční – je vždy fenoménem, který má dvojí autorský charakter – je *dílem autora* – **průvodce**, který vymýšlí její obsah a je také *dílem autorů* – **účastníků**, kteří tento obsah naplňují konkrétními artefakty. U iniciátora dílny je důležité, aby dokázal účastníky méně zkušené ve sféře umění nadchnout svým obsahovým záměrem, ale aby je nijak záměrně nestylizoval do svého konceptu. Ve schopnosti udržet určitou rovnováhu mezi individuální iniciací dílny a mezi vklady jednotlivých účastníků spočívá práce toho, kdo dílnu připravuje.

„Iniciátor výtvarné dílny má na jedné straně představu, že předá účastníkům svoje vlastní zkušenosti a znalosti, a na straně druhé přemýšlí o takové koncepci, která by se netýkala pouhého předávání toho, co již sám zná, ale která by přinesla i jemu něco nového – co dosud sám nevyzkoušel. Počítá s vynalézavostí autorů, s jejich účastí na dotváření, nebo dokonce přetváření jeho vlastních iniciačních myšlenek. Toto vzájemné doplňování je hlavním posláním dílny.“ (Babyrádová, 2005 s. 116)

2.1.3 Vybrané metody a modely

Níže popisuji mnou vybrané modely či přístupy, ze kterých jsem jako iniciátor výtvarné dílny více či méně vycházela.

Každý z přístupů těží z odlišné oblasti výchovy avšak pro svou „náklonnost“ ke konstruktivistickému postupu a principům kritického myšlení jsou snadno kombinovatelné a pro mou práci byly velmi inspirující a přínosné.

A) Třífázový model učení E-U-R⁴

E-U-R je jednou z metod plánování výuky, která je postavena na konstruktivistickém přístupu k učení. Tento model byl v prostředí české pedagogické veřejnosti rozšířen díky mezinárodnímu programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení. Někdy se tento model také nazývá třífázový model učení. Jeho podstatou je to, že respektuje mechanismy přirozeného učení – *objevování*. Představuje univerzální pomůcku, jak vystavět jakoukoliv učební jednotku, aby se i v situaci řízeného učení co nejvíce podobala učení spontánnímu.

Co znamená zkratka E-U-R? Obsahuje počáteční písmena těchto slov: evokace, uvědomění si významu informací a reflexe.

Stručně řečeno, jedná se vlastně o popis průběhu učení pomocí zjednodušujícího modelu.

- **Evokace** je první fází procesu učení. Cílem je pomoci žákům vybavit si (evokovat):

- a) co již o tématu vědí
- b) co se domnívají, že o něm vědí
- c) jaké je napadají otázky
- d) co si o tématu myslí apod.

Evokace funguje na jednoduchém principu – když nás něco zaujme, začneme být zvědaví a chceme se o tom více dozvědět. Když si navíc vybavíme, co již víme, můžeme nové poznatky zapojovat do vlastní poznatkové struktury, a tím je učení

4 Volně převzato z: Hausenblas, Košťálová, *Kritické myšlení.cz*

efektivnější a poznání trvalejší. Učitel má díky evokaci šanci lépe navázat na to, co žáci již vědí, jaké mají zkušenosti.

- **Uvědomění** (si) je druhá fáze procesu učení. Žáci v ní zpracovávají nové informace a zařazují si je do vlastní struktury poznání (mezi informace, které si již vybavili a utřídili během evokace).
- **Reflexe** je třetí a nejčastěji opomíjená fáze procesu učení. Nyní žáci reflektují, co a jak se učili (ohlíží se). Reflektovat je možné jak obsah (co nyní žáci o tématu vědí, co si potvrdili, co si vyvrátili, co si upřesnili, na jaké otázky stále neznají odpověď, co dalšího by chtěli o tématu vědět apod.), tak také procesy (jak k těmto poznatkům došli, co se během učení událo, zda se jim práce dařila a díky čemu apod.).

Teprve nyní, během reflexe, může dojít k tomu, že si žáci uvědomí, co a jak se učili, jaký pokrok udělali.

Smyslem reflexe je zužitkovat zkušenosti žáků s procesem učení do budoucna. Důležité na reflexi je to, že ji provádí žáci společně s učitelem, nejedná se tedy o zhodnocení práce žáků učitelem.

E-U-R slouží učiteli k tomu, aby plánoval svou výuku se zachováním nejvíce rysů přirozeného učení, které je pro žáky nejefektivnější. Kromě tohoto modelu existuje samozřejmě řada dalších, tento se vyznačuje účinností a jednoduchostí. Stejně jako všechny ostatní modely ho nelze používat dogmaticky, ale tak, aby sloužil on učitelům, a ne učitelé jemu.

B) Artefiletický přístup⁵

- Artefiletika je reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí vzdělávání a výchovy, které vychází z vizuální kultury nebo jiných expresivních kulturních projevů (dramatických, hudebních, tanečních).

⁵ Volně převzato: *Artefiletika.cz*

- Cílem artefiletiky je obohacování kulturního kapitálu žáků, rozvíjení jejich sociálních kompetencí a prevence psychosociálních selhávání prostřednictvím uměleckých aktivit reflektovaných v žákovské skupině.
- Artefiletika učí své žáky nejenom umělecky vnímat a tvořit, ale také s porozuměním mluvit o svých zážitcích z uměleckých aktivit. Chceme-li o něčem mluvit, musíme to umět nějak zachytit v paměti, pojmenovat a posléze o tom i přemýšlet.
- Díla, která žáci v artefiletice vytvářejí, jsou výrazem jejich individuálních zkušeností a znalostí. Proto jsou vždycky osobitá a jedinečná, stejně jako chování žáků uvnitř výrazové hry a jejich další odezvy na ni, včetně slovních výpovědí. Tento předpoklad je shodný s přístupem pedagogického konstruktivismu a pro jeho výklad artefiletika používá konstruktivistické pojmy prekoncept, sociokognitivní konflikt a koncept.⁶
- Svým přístupem se artefiletika hlásí k pedagogickému konstruktivismu a k didaktickým směrům zaměřujícím výuku na rozvíjení kritického myšlení.

Ve své typické podobě má artefiletická výuka 4 fáze.

- **1. fáze: rozehřívací aktivita – ice-breakers**

Ledolamky slouží k psychickému uvolnění a naladění pro budoucí výrazové aktivity. Jsou jakousi přechodovou zónou mezi běžným denním provozem a prostředím artefiletického díla. Zvláštním rysem ledolamek je to, že vedoucí hry se zpravidla sám účastní buď celého průběhu hry, nebo její části, jako řadový člen skupiny. To pomáhá ke vzájemnému vyladění vedoucího a ostatních účastníků artefiletického díla.

- **2. fáze: výrazová hra**

Výrazová hra společně s reflektivním dialogem tvoří obvykle hlavní část artefiletického díla. Její formy a metody víceméně odpovídají aktivitám v modernisticky

⁶ **Prekoncept** = osobní názor, subjektivní koncepce či teorie opírající se o intuici; **Sociokognitivní konflikt** = střed prekonceptů s potřebou rozřešení; **Koncept** = první předběžné zpracování - návrh, osnova, skica

pojaté výtvarné výchově, jsou však aranžovány tak, aby svým charakterem podněcovaly k následné reflexi a k dialogu. Typickým rysem artefiletické výrazové hry je její zaměřenost na soustředěné vnímání. Jednou z forem výrazové hry v artefiletice je tzv. aktivní imaginace, používaná též v arteterapii, avšak s jiným smyslem.

➤ **3. fáze: reflexe**

Reflexe ve 3. fázi artefiletického díla může probíhat jako tzv. *expresivní interpretace* nebo jako *reflektivní dialog*.

a) Expresivní interpretace – je umělecká parafráze výrazové hry, která ji předcházela. Žák např. dramatizuje své výtvarné dílo, nebo je přehrává jako partituru za pomoci Orffových nástrojů⁷ atp.

b) Reflektivní dialog – probíhá za pomoci slov

Cílem reflektivního dialogu je:

- 1) poskytnout aktérům příležitost k výpovědi o pocitech a dojmech, které provázely výrazovou hru
- 2) nacházet co nejvýstižnější slova (příp. doplněná jinými výrazy) pro osobně důležité stránky zážitků navozených výrazovou hrou,
- 3) ujasnit si svůj pohled na zážitky z výrazové hry a porovnávat jej s pohledy ostatních jejích účastníků,
- 4) uvědomit si rozdíly a shody v zážitcích mezi různými lidmi a dekontextualizovat⁸ nabyté zkušenosti,
- 5) na základě vzdělávacích motivů poznávat souvislosti mezi projevy vlastní výrazové hry a jinými uměleckými (kulturními) projevy,
- 6) řešit případné vnější nebo vnitřní nezdary a nepohody, které vznikly v průběhu výrazové hry, ale také se podělit s ostatními o radost z vydařeného díla,

⁷ **Orffovy nástroje** = rytmické nástroje často využívané při práci s dětmi - zvonkohry, xylofon, tamburína, paličky, chřastidla, činely a pod.

⁸ **dekontextualizace** = vyčlenění z kontextu (souvislosti)

7) vyzkoušet, posuzovat a promýšlet varianty těch momentů výrazové hry, které jsou pocíťovány jako velmi důležité pro poznávání, anebo málo uspokojivé nebo málo završené

➤ **4. fáze: uzavírací aktivita**

Uzavírací aktivity mají podobnou „přechodovou“ funkci jako ledolamky, ale v opačném směru. Mají účastníky zklidnit a připravit je k přechodu do dění mimo artefietické dílo.

2.2 Výtvarná dílna, forma edukace pro všechny

V předchozích kapitolách jsme se zabírala především současnými přístupy k výtvarné výchově a základními principy soudobé výtvarné dílny.

Nikde však v těchto předchozích řádcích nebylo jasně zmíněno, zda je výtvarná dílna jako forma estetické edukace vhodná pro „všechny“. Odpověď zní samozřejmě ano.

Genialita principu tohoto netradičního vzdělávání formou dílny je v tom, že nemá žádné omezení co se cílových skupin týče. Je vhodná nejen pro jednotlivé specifické cílové skupiny, ale také pro nejrozumnější skupiny kombinované. Například „multigenerační“ či společná dílna handicapovaných osob s osobami bez omezení. Sama Babyrádová (2005, s. 50) ve své knize zmiňuje: *„Také integrativní pedagogika, jejímž cílem je začlenění postižených do života zdravých, může dílny využívat jako netradiční formy vzdělávání, kdy vedle zdravých pracují postižení. Atmosféra dílny je pro integraci tohoto typu velmi příznivá.“*

2.2.1 Výtvarný projev vs. děti s tělesným postižením

Úvodem bych ráda objasnila samotný pojem *tělesné postižení*.

Dle Opatřilové a Zámečníkové (2007) se především jedná o vadu pohybového a nosného ústrojí, tj. kostí, kloubů, šlach i svalů a cévního zásobení, jakož i poškození nebo poruchu nervového ústrojí, pokud se projevuje porušenou hybností. Do

tělesného postižení také zahrnujeme všechny odchylky od normálního tvaru těla a končetin.

„Tělesná postižení můžeme pak rozdělit na handicap vrozený či získaný. Skoro každé 25. dítě u nás přichází na svět s vrozenou vadou. Mezi vrozená tělesná postižení patří např. chybějící končetiny (amélie), neúplně vyvinuté končetiny (dysmélie), luxace kyčelních kloubů a dětská mozková obrna.“ (Švarcová, 2010, s. 57)

Co se výtvarného projevu tělesně postižených týče, pak Marie Vítková (1999) ve své knize uvádí, že děti tělesně postižené se k výtvarnému vyjádření i jednoduchého předmětu dostávají ve většině případů po dlouhodobém úsilí.

Osoba s omezenou hybností horních končetin se musí nejprve vypořádat s problémy základních grafických dovedností. Někdy je však pohyb rukou zcela znemožněn. Pak je potřeba podpořit vývoj grafomotoriky řadou cvičení postižených končetin při hrách a nejrůznějších výtvarných aktivitách, hledáním vhodné motivace a postupů pro každého jednotlivce tak, abychom vzbudili touhu po této činnosti. U většiny těžce tělesně postižených dětí je vývoj jemné motoriky ruky opožděn, rovněž rozvoj vnímání a utváření představ je na nižší úrovni, než by odpovídalo věku.

„V kresbě dosahují po stránce dějové lepších výsledků než v malbě, ale je pro ně kresba náročnější. Často nejsou schopni vzhledem ke svému handicapu práci dotvořit podle původního záměru (třes rukou, únava) a ve snaze kresbu dokončit, sklouznou na nižší vývojovou úroveň, ke čmárání.“ (Vítková, 1993, s. 88)

Vítková také ve své knize (1993) uvádí, že výzkumy dokázaly, že u dětí s tělesným postižením závisí vývoj kresby na úrovni jemné motoriky a obratnosti ruky. Se zlepšením hybnosti ruky, pohybů prstů a obratnosti se také zlepšuje úroveň kresby. *„V malování dosahují většinou všechny děti lepších výsledků. Příčinou je široká stopa štětcem a méně detailní vyjádření zobrazovaného předmětu.“*

Kreslení a malování se snažíme těmto dětem zpestřit použitím zajímavých materiálů a technik, abychom je motivovali k další činnosti.

V modelování se dětem s tělesným postižením horních končetin příliš nedaří, manipulace s plastelínou je pro ně ještě náročnější než-li kreslení a malování. Přesto je třeba vymýšlet vhodné náměty, používat doplňkový materiál a modelování dětem pravidelně nabízet, protože při manipulaci s tvárnou hmotou se podstatně zdokonaluje jemná motorika ruky, což je pro děti s hybným postižením velmi významné.“ (Vítková, 1993, s. 88)

Ilustrace 5: Na planetě Malého prince; Hana B.; 2010, Malba temperou na podmalbu

Ilustrace 6: Návštěva u domýšlivce; Hana B.; 2010; Malba temperami za použití šablon

3 Dětská Mozková Obrna

Dětská mozková obrna byl pro mě osobně pouze název onemocnění, s nímž se budu muset potýkat celý život a jež mi zapříčinilo moje pohybové omezení, které však ve srovnání s ostatními nemocnými není tolik závažné, protože nejsem upoutána na elektrický vozík a dokážu se o sebe postarat bez pomoci ostatních. Teprve po prostudování si webových stránek pana Borise Živného, jenž se dlouhodobě zabývá neurochirurgií a onemocněním pohybového ústrojí – speciálně pak právě dětskou mozkovou obrnou, jsem se dozvěděla, co mě to vlastně celým životem provází a do smrti bude. Primář MUDr. Boris Živný uvádí na svých stránkách Neurocentrum.cz, že dětská mozková obrna (dále jen DMO) je pojmem pro označení skupiny chronických onemocnění charakterizovaných poruchou centrální kontroly hybnosti, která se projevuje v několika prvních letech života, a která se zpravidla v dalším průběhu nezhoršuje.

DMO zahrnuje široké spektrum tíže postižení. Nemocný s DMO může mít problémy s jemnými pohybovými vzorci jako je psaní a stříhání, nebo může mít obtíže s udržením rovnováhy a chůzí, mimovolnými pohyby končetin, vůlí neovladatelnými pohyby úst. Příznaky se liší jedinec od jedince, a u téhož jedince se mohou postupem času měnit.

Dítě s těžkou formou dětské mozkové obrny je tedy mnohdy zcela neschopné chůze a potřebuje velmi náročnou a komplexní celoživotní péči nejen lékařů.

Naopak dítě s lehkou formou DMO může být jen lehce nemotorné a obejde se bez speciální pomoci.

Dětská mozková obrna není nakažlivá ani dědičná, ale přes veškerý dosavadní výzkum nebyla nalezena její spolehlivá prevence.

(volně převzato: Živný, 2011)

3.1 Příčiny DMO

Boris Živný (2011) na Neurocentrum.cz uvádí, že dětská mozková obrna není v podstatě jednoznačná nemoc s jednoznačnou příčinou. Je to skupina onemocnění, která jsou si příbuzná, ale jejichž příčiny jsou různé.

Při pátrání po příčině DMO u konkrétního jedince berou lékaři v úvahu zejména formu DMO a anamnézu⁹ matky (zejména průběh těhotenství a porodu) a anamnézu dítěte od porodu až do současnosti. Důležitá je také doba kdy se nemoc začala projevovat. Přibližně u 10 – 20% dětí s DMO vzniká onemocnění až po narození. Zbylých 80 – 90 % dětí mají DMO vrozenou, tedy onemocnění bylo získáno již během těhotenství či během porodu. Naopak získaná DMO je následkem poškození mozku v několika prvních měsících či letech života.

Příčiny můžeme dělit do tří skupin – prenatalní (předporodní), perinatální (během porodní), postnatální (poporodní)

Prenatální příčina je přítomna již v okamžiku narození, byť nemusí být rozpoznána ještě několik měsíců po porodu. V drtivé většině případů se příčina vrozené DMO nepodaří zjistit. Výzkum přinesl poznatky nasvědčující tomu, že některé příhody v průběhu těhotenství nebo kolem porodu mohou vést k poškození motorických center ve vyvíjejícím se mozku. Některé z těchto situací jsou:

➤ INFEKCE BĚHEM TĚHOTENSTVÍ

- zarděnky
- cytomegalovirus (CMV)
- toxoplasmóza

➤ Rh INKOMPATIBILITA

- při tomto stavu produkuje organismus matky protilátky proti krvinkám plodu. Krvinky plodu se ve větší míře rozpádají a následkem toho vzniká silná novorozenecká žloutenka

⁹ **Anamnéza** = soubor údajů o prodělaných nemocech pacienta

- SILNÁ NOVOROZENECKÁ ŽLOUTENKA
- MOZKOVÁ INFEKCE
 - bakteriální meningitida (zánět mozkových blan)
 - virová encefalitida (zánět mozku)
 - může vzniknout při perinatálních a postnatálních příčinách
(při porodu, následkem pádu, dopravní nehody nebo týráním)
- NEDOSTATEK KYSLÍKU (asfixie)
- CÉVNÍ MOZKOVÁ PŘÍHODA (CMP)
 - k CMP těžce poškozující mozek může dojít i během těhotenství, při porodu nebo po něm.

(volně převzato: Živný, 2011)

3.2 Formy DMO

„Spastická diparéza (diplegie), kterou v 60. letech 19. století poprvé popsal dr. Little, je jen jedním z těžkých onemocnění skrývajících se pod pojmem DMO. Lékaři v dnešní době klasifikují jednotlivé typy DMO podle charakteru hybné poruchy do čtyř širších kategorií: forma spastická, athetoidní, ataktická a smíšené formy.“ (Živný, 2011)

Spastické formy DMO postihují asi 70-80 % nemocných a stejně tak touto formou trpí většina zaměstnanců chráněných dílen o. s. D.R.A.K. Jejich svaly jsou v postižených partiích ztuhlé a trvale stažené, tedy spastické. Bližší popis těchto forem nemoci vychází z určení, které končetiny jsou spastické. Název potom vychází z latinského označení postižené části těla v kombinaci s označením paréza (oslabení) nebo plegie (ochrnutí). Základní příčinou je porucha centrální motorické části mozku. (Živný, 2011)

Rozlišujeme tyto formy¹⁰:

➤ SPASTICKÁ DIPARÉZA (diplegie)

Při této formě jsou spastické obě dolní končetiny, a často se stáčí dovnitř. Pokud takto postižený vůbec chodí, je chůze nemotorná a velmi obtížná. Dolní končetiny má toporné a při chůzi se jeho kolena navzájem dotýkají.

➤ SPASTICKÁ HEMIPARÉZA (plegie)

Postižení se spastickou hemiparézou mají částečně nebo úplně ochrnutou jednu polovinu těla, kdy se končetiny na postižené straně těla vyvíjí pomaleji a méně než-li na straně druhé. Může také docházet k hemiparetickému třesu, u něhož dochází k vůlí neovladatelným pohybům postižených končetin. Tento třes může vážně narušovat jakýkoliv cílený pohyb.

➤ SPASTICKÁ TRIPARÉZA (plegie) A TETRAPARÉZA (plegie)

U triparetické formy jsou nejčastěji postiženy obě dolní končetiny a jedna horní. U tetraparetické formy jsou postiženy všechny čtyři končetiny. Takto nemocní jsou bez rozdílu upoutáni na mechanický, častěji však elektrický vozík.

Existují také nespastické formy, jejich příznaky je ale možno pozorovat jako doplňkové u převažující formy spastické.

- ✓ diskineze – série mimovolných, vůlí neovlivnitelných pohybů
- ✓ atheotóza – kroutivý pohyb rukou či nohou
- ✓ ataxie – pohyby mají nekoordinovaný, chaotický, vrávoravý ráz
- ✓ smíšené

3.3 Doprovodná zdravotní postižení při DMO

Mnoho nemocných s projevy DMO nemá žádné jiné přidružené zdravotní postižení. Poruchy postihující mozek a poškozující jeho motorické funkce však mohou nepříznivě ovlivňovat intelektuální vývoj jedince, jeho schopnost reagovat na okolní podněty, jeho aktivitu a chování, zrak a sluch. V následujícím přehledu

¹⁰ podle ústního sdělení Dis. Jany Petrové (diplomovaný specialista v oboru ergoterapie Krajské nemocnice Liberec, Husova 10, Liberec) dne 15. února 2011

uvedu pouze stručně několik doprovodných postižení, která se u nemocných s DMO vyskytují nejčastěji.¹¹

- Mentální postižení
- Epilepsie
- Generalizované tonicko-klonické záchvaty¹² (grand mall)
- Parciální záchvaty
- Hydrocefalus¹³
- Růstové problémy
- Poruchy zraku a sluchu
- Porucha citlivosti

3.4 DMO a její sociální dosah

Dětská mozková obrna je primárně organické postižení, které se projevuje zejména poruchou pohybového aparátu. Není-li včas poznána a správně léčena, vede tato porucha k nemožnosti pohybovat se přiměřeně věku a vývoji. Pro omezený pohyb pak jedinec nemůže vstřebávat takové množství podnětů, jaké by mohl bez této poruchy. A protože každý vyvíjející se jedinec má v sobě vnitřní touhu po poznání, nemůže ji dítě s dětskou mozkovou obrnou realizovat. Ve svém důsledku tedy zaostává ve vývoji psychickém i sociálním.

Faktem zůstává, že sociální problémy provázejí osoby s DMO celým životem, počínaje dětmi, které jsou rodinami zavrhované až po druhý extrém nekritického hyperprotektivního prostředí. Velmi důležitou roli v tomto hraje péče o celou rodinu, kde jedinec vyrůstá. Ne výjimečně zůstává s dítětem, ale i dospělým jedincem, sama matka a řada jedinců končí z nejrůznějších důvodů v sociálních ústavech,

11 podle ústního sdělení Dis. Jany Petrové (diplomovaný specialista v oboru ergoterapie Krajské nemocnice Liberec, Husova 10, Liberec) dne 15. února 2011

12 **Generalizované tonicko-klonické záchvaty** = silná forma epilepsie - vznikají při oboustranné synchronní epileptické aktivitě

13 **Hydrocefalus** = zvýšená akumulace mozkomíšního moku v dutinách mozku - příznakem je zrychlený růst hlavy dítěte

nebo domovech důchodců, a to přestože při cílené péči a nácviku soběstačnosti v dětství by mohli bydlet samostatně, i kdyby v chráněném prostředí.

Co se vzdělání týče, donedávna byl problém zařadit pohybově omezené dítě do běžné mateřské školy. V současnosti se situace lepší, ale ani nástup povinné školní docházky nemusí být jednoduchý. Dětem s pohybovými poruchami brání v přístupu ke vzdělání hlavně architektonické bariéry, které ve školských zařízeních stále ještě jsou. Málokterá základní škola má bezbariérový přístup pro vozíčkáře, natožpak vyhovující sociální zařízení.

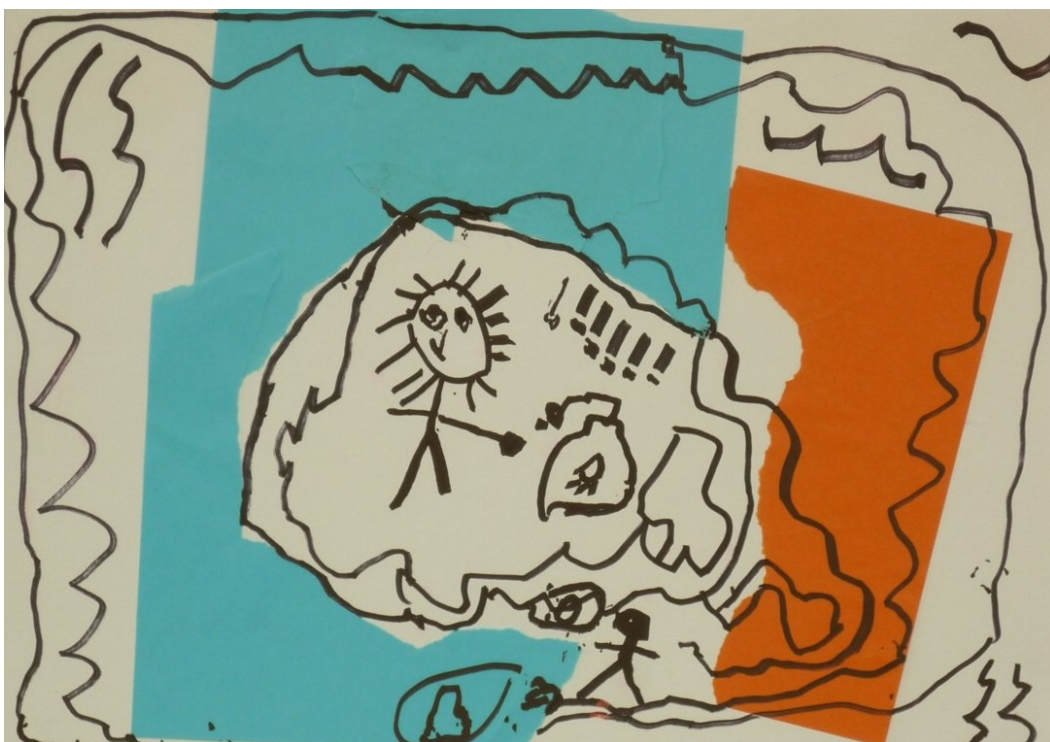
Více obtížná situace nastává pokud je DMO provázena dalšími přidruženými postiženími, zejména smyslovými a mentálními. Tam nad bariérami stavebními převažují i bariéry sociální, a pro takové jedince bývá zařazení do vzdělávacího systému ještě náročnější.

Navíc není mnoho učebních oborů, kde se mohou jedinci s DMO uplatnit a vždy je nutné dobře zvážit, zda je reálné, že v daném oboru skutečně najdou zaměstnání. Mnohdy se obor vyučení stává celoživotně jen zájmovou činností.

Optimálním řešením pak mohou být intelektuální činnosti, při kterých nebývá tolik zapotřebí manuální zručnosti a často ani výrazných pohybů a přesunů.

Avšak přestože právě u těchto osob platí ještě více než u zdravých, že čím vyšší vzdělání tím lépe, je zajímavým úkazem svědčícím o tom, že děti s DMO nemívají velkou motivaci k co nejvyššímu vzdělání to, že řada dospělých pacientů s DMO si doplňuje teprve vzdělání základní .

(Kraus, 2005 s. 90-91, 266-267)

Ilustrace 7: Lampář; Martin B.; 2010; Koláž z trhaného barevného papíru

Ilustrace 8: Byznysmen; Milena H.; 2010; Koláž z trhaného barevného papíru

4 Pracovní rehabilitace

4.1 Funkce

- Pracovní rehabilitace je souvislá činnost zaměřená na získání a udržení vhodného zaměstnání osoby se zdravotním postižením, kterou na základě její žádosti zabezpečují úřady práce a hradí náklady s ní spojené.
- Pracovní rehabilitace zahrnuje zejména poradenskou činnost zaměřenou na volbu povolání, volbu zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti, teoretickou a praktickou přípravu pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost, zprostředkování, udržení a změnu zaměstnání, změnu povolání a vytváření vhodných podmínek pro výkon zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti.
- Pracovní rehabilitaci zabezpečuje úřad práce místně příslušný podle bydliště osoby se zdravotním postižením ve spolupráci s pracovními rehabilitačními středisky nebo může na základě písemné dohody pověřit zabezpečením pracovní rehabilitace jinou právnickou nebo fyzickou osobu.
- Příprava k práci je cílená činnost směřující k zapracování osoby se zdravotním postižením na vhodné pracovní místo a k získání znalostí, dovedností a návyků nutných pro výkon zvoleného zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti. Tato příprava trvá nejdéle 24 měsíců.

(zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb., §69- §74)

4.2 Formy

Příprava k práci osoby se zdravotním postižením se provádí na pracovištích jejího zaměstnavatele individuálně přizpůsobených zdravotnímu stavu této osoby; příprava k práci může být prováděna s podporou asistenta

- v chráněných pracovních dílnách a na chráněných pracovních místech právnické nebo fyzické osoby

- ve vzdělávacích zařízeních státu, územních samosprávných celků, církví a náboženských společností, občanských sdružení a dalších právnických a fyzických osob. (zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb., §69- §74)

4.3 Pracovní Rehabilitace a Výtvarná dílna o.s. D.R.A.K.

Ačkoli jedním ze záměrů zřízení alternativní formy výtvarné dílny v občanském sdružení D.R.A.K. byla pracovní a předpracovní rehabilitace, je zapotřebí se na to podívat trochu více do hloubky. Pokud bychom se zabývali charakteristikou, či definicí pracovní rehabilitace na základě zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb., §69 - §74, byl by projekt Výtvarné dílny o.s. D.R.A.K. poměrně obtížně obhajitelný. (viz. výše)

Proto bych ráda, aby bylo *předem zřejmé*, že výtvarná dílna o.s. D.R.A.K. není skutečnou pracovní rehabilitací, a ve své podstatě není ani skutečnou výtvarnou dílnou v tom pravém slova smyslu, jedná se spíše o relaxační, odpočinkové, sebe-realizační výtvarná dopoledne, která by měla zdravotně tělesně znevýhodněným zaměstnancům o.s. D.R.A.K. napomoci k celkovému uvolnění, úlevě a odplavení stresových situací na základě vlastní výtvarné tvorby.

Na druhé straně se zde také jedná o získávání nových znalostí a zkušeností, jež účastníci později mohou využívat během své běžné pracovní náplně na chráněných dílnách. Bylo obtížné tento záměr blíže jednoslovně definovat. Ve skutečnosti se jedná o cosi mezi arteterapií, artefiletikou a pracovní rehabilitací s časovou dotací pro běžnou výtvarnou výchovu. Jak tomu tedy říkat?

„Arte-habilitační dopoledne?“ A právě proto jsem ponechala pojem jak výtvarná dílna, tak i pracovní rehabilitace a to i přestože je to v obou případech mírně zavádějící názvosloví.

V předcházející části bakalářské práce jsem vycházela především z děl několika významných autorů - pedagogů, lékařů, či výtvarníků, jejichž poznatky pro mě byly velmi podstatné a inspirující nejen z hlediska teoretického a přípravného, ale také mi byly velkým přínosem i pro praktickou část mé práce. Její dokumentace a především pak prezentace se nachází na následujících stránkách.

Ilustrace 9: Malý princ na poušti; Nikola T.; 2010; Špachtlová malba temperou

Ilustrace 10: Malý princ se vrátil domů; Nikola T.; 2010; Špachtlová malba temperou

5 Projekt Výtvarná dílna o.s. D.R.A.K.

Výtvarná dílna v o.s. D.R.A.K. vznikla souhrou dobrých okolností a náhod.

Koncem srpna roku 2009 jsem žádala o pracovní příležitost v o.s. D.R.A.K.

Byla mi poskytnuta, a to také díky sebezprezentaci se jako budoucího pedagoga volného času se zájmem o volnočasové aktivity zdravotně tělesně znevýhodněných osob.

Jednatelka sdružení, paní Bc. Lenka Bobvošová, ke mně byla vstřícná a již po několika společných rozhovorech o tom, čím bych mohla být sdružení přínosná, jsem dostala nabídku vedení pracovní rehabilitace formou výtvarné výchovy a kreativních činností. Podmínkou však bylo opatření si finančních prostředků potřebných k provozu a nákupu materiálu.

V praxi to znamenalo, že veškeré moje ideje a představy o fungování takové výtvarné dílny, v rámci pracovní rehabilitace pro zdravotně tělesně znevýhodněné osoby a její celkový koncept, bylo potřeba sepsat do podoby grantové žádosti.

Tato činnost pro mě byla zcela novou zkušeností, avšak po několika náročných týdnech jsem odesílala první obálku s žádostí o dotaci, tehdy ještě pro projekt „Výtvarně-terapeutická dílna o.s. D.R.A.K.“.

Z pojmu „výtvarně-terapeutická“ jsem později upustila, vzhledem k faktu, že ačkoliv se v jakékoli kreativní činnosti dají najít terapeutické prvky, nebyla jsem v žádném směru proškoleným terapeutem a ani sdružení v té době žádným arte- či jiným terapeutem, který by mě a moji práci mohl zaštitit nedisponovalo.

Zůstalo tedy u názvu VÝTVARNÁ DÍLNA o.s. D.R.A.K.

Hned z počátku se mi podařilo získat téměř 40 % rozpočtu na celý projekt. To se stalo tím základním impulsem, abych mohla veškerou svou předchozí snahu a studiem získané kompetence převést do praxe.

5.1 Záměry a cíle

Záměrem sdružení pro zřízení výtvarné dílny byl především požadavek alternativy pracovní rehabilitace, a zároveň také pracovní regenerace zaměřená na rozvoj motorických a technických dovedností a vědomostí z oblasti výtvarných a obecně tvořivých aktivit, které budou následně využitelné při práci v chráněných dílnách. Později bylo dokonce rozhodnuto o rozšíření cílové skupiny, a to na zájemce o pracovní místo na chráněné dílně. Proto byly specifikace rozšířeny také o pojem „rehabilitace předpracovní“. V praxi to znamenalo, že jsem oslovila klienty Jedličkova ústavu Liberec a nabídla jim možnost docházení do výtvarné dílny. Po jejím úspěšném absolvování pak mohli získat možnost nastoupit do o.s. D.R.A.K. jako oficiální zaměstnanci chráněných dílen.

Avšak mým osobním a hlavním cílem pro iniciaci tohoto projektu především bylo, aby se dílna svým účastníkům stala nápomocnou a přínosnou nejen v jejich životě pracovním, ale také osobním.

Poskytla jim příležitost:

- jak se vzdělávat a zdokonalovat
- jak získat alespoň minimální rozhled v oblasti současné i historické výtvarné kultury a umění
- jak získat nové praktické dovednosti využitelné nejen v zaměstnání
- jak si nenásilnou a hravou formou zlepšit obratnost rukou a cvičit jemnou motoriku
- jak objevit nové možnosti seberealizace a sebeprezentace
- jak aktivně relaxovat a regenerovat nejen ve svém volném čase

5.2 Účastníci

Původní počet podpořených osob pro projekt Výtvarné dílny o.s. D.R.A.K. byl v rozsahu 6-8 osob, bohužel se v počátcích zdálo, že dokonce zůstane pouze u 4 osob, tedy pouze u jedné skupiny. S dvoutýdenním zpožděním se objevili ještě dva zájemci, a proto druhou skupinu tvořili pouze dva členové.

Znamená to, že se projektu nakonec účastnilo 6 osob trpících těžkou formou DMO, z nichž 5 osob již byli zaměstnanci chráněných dílen o.s. D.R.A.K., pouze jeden účastník byl externího typu, tedy docházel do výtvarné dílny o své vlastní vůli.¹⁴

Obě skupiny byli heterogenní a to naprosto vyváženě. V skupině první (A) byli dva muži a dvě dívky. Ve skupině druhé (B) jeden muž a jedna žena.

Velmi podstatnou roli v obou skupinách hrála míra a hlavně intenzita postižení. Například ve skupině A byli všichni účastníci dílny upoutáni na elektrický vozík, kdežto ve druhé, menší skupině, byla mužská polovina týmu levostranný hemiparetik, tedy osoba chodící bez opory s výraznějším omezením pro práci pouze levé horní končetiny (dále jen HK).

5.2.1 Bližší charakteristika účastníků

Nikola T. (23 let)

Trpí od narození spastickou formou DMO a má postiženy všechny čtyři končetiny – kvadruplegik upoutaný na elektrický vozík s doprovodným postižením vady řeči - řeč je „komplikovanější“ a „těžkopádnější.“

K výtvarné tvorbě se od počátku stavěla spíše negativně, nebo lépe řečeno "laxně", stejně jako většina prohlašovala, že kreslit neumí a že jí to nic neříká. Postupem času se uvolnila a s výtvarnými náměty a médii pracovala naprosto přirozeně a bez větších problémů. Její práce byly často značně osobité. Vždy si nechala poradit

¹⁴ Na základě možnosti být po skončení tohoto projektu také zaměstnán v chráněných dílnách o.s. D.R.A.K.

a velmi dobře chápala podstatu témat i technik. Svá díla si dokázala výtečně obhájit a prezentovat okolí.

Je velká škoda, že Nikola nenašla ve výtvarné tvorbě více záliby a že se jí nezačala intenzivněji věnovat. Já osobně si myslím, že má pro výtvarnou tvorbu dobré předpoklady a že expresivní malby by se Nikole mohly stát tím správným komunikačním prostředkem nejen se světem okolo, ale třeba i se sebou samou.

Martin B. (24 let)

Také vrozená forma těžké DMO – kvadruplegie, bez viditelného doprovodného postižení. Pohybuje se na elektrickém vozíku.

Výtvarná činnost mu byla v podstatě cizí. Již od základní školy (stejně jako všichni ostatní) byl osočován, že nic nedokáže a že jeho práce jsou ty z nejhorších. A stejně jako ostatní tomu po čase uvěřil, a tudíž se tím zpočátku i hájil a odmítal pracovat. Po čase i on překonal obavy z tvorby a jeho díla získávala osobitou podobu. Martinova práce však byla velmi závislá na jeho interních pocitech a celkovém naladění. Pokud se rozhodl, že dnes pracovat nebude a nechce, bylo to na jeho dílech a odvedené práci velmi znát. Jeho práce byly poměrně dobré a se zajímavou myšlenkou, ale často mohly být daleko lepší a osobitější, kdyby se Martin do tvorby více ponořil. Bylo to také proto, že čas strávený u mě ve výtvarné dílně nepovažoval příliš za relaxaci či možnost nějaké seberealizace, ale jen zpestření oproti běžné práci na chráněné dílně.

Milana H. (29 let)

Spastická forma DMO – jedna HK téměř bez omezení, tedy diagnostikována jako triplegik. Pohybuje se na elektrickém vozíku a nemá žádná další doprovodná postižení.

Jako jedna z mála měla hned od počátku kladný vztah k výtvarným činnostem. Bylo znát, že má zájem na tom něco se naučit a dozvídat. Její práce byly vždy spíše jemnějšího charakteru. Při tvorbě byla velmi snaživá, a snažila se vždy vše naučit a

pochopt, její práce působí až plaše, ale i díky tomu mají své nepopiratelné kouzlo. Milana vlastní dle mého názoru kvalitní dávku potenciálu pro klasičtější a jemnější práce více zaměřené na detail. Při intenzivnějším studiu s individuálním lektorem by i ona sama mohla být velmi překvapena, co se v ní skrývá.

Michal W. (22 let)

Těžká forma vrozené DMO – od dětství kvadruplegik s drobným omezením řeči. Tento účastník pro mě byl velkým oříškem. Jeho zájem o výtvarnou tvorbu byl poměrně obtížně identifikovatelný. Přesto, pokud se dokázal na činnost a téma koncentrovat a do práce se alespoň trochu ponořit, pak si jeho díla udržela určitou zajímavost. Bohužel byla jeho koncentrovanost velmi často narušována Martinem B. Martin a Michal byli typickým úkazem rebelujících a rozptylujících školáků a nejlepším řešením by bylo "rozsazení", ale to bohužel v případě mé výtvarné dílny nebylo technicky proveditelné. Jak bude popsáno později.

Michal W. měl největší absenci, a proto nemohu příliš hodnotit jeho progresi k přístupu a pohledu na výtvarnou tvorbu. Na druhou stranu nemohu nezdůraznit, že i když v rámci Malého prince vytvořil pouze jediné dílo, bylo natolik osobité, že postoupilo bez váhání na závěrečnou výstavu.

Hana B. (28 let)

Od dětství má těžkou formu DMO - kvadruplegik s doprovodným postižením zraku – strabismus.

Hanka se zpočátku tvářila poměrně skepticky, neměla jsem však dojem, že je to skepse vůči výtvarnému umění, spíše skepse vůči vlastním schopnostem. Domnívám se, že to pevně souviselo i s faktem, že je Hanka naprostým realistou a abstrakce či nadsázka je jí vzdálená. Od Hanky jsem se vždy jasně a bez okolků dozvěděla, co je pro ni přijatelné, jak se jí pracovalo či čeho chtěla docílit. Velmi jsem si cenila její vytrvalosti a pečlivosti, snad jako jediná si dokázala práci dopředu rozmyslet a předem zvážit jak dosáhnout co nejlépe svého záměru a představy

o výsledném díle. Myslím, že pro svoji skupinu byla velmi přínosná. Má schopnost konstruktivně komunikovat a díky obecnému rozhledu často vnášela do setkání podnětné impulsy související nejen s aktuálním kulturním děním.

Aleš V. (24 let)

Jediný účastník projektu, který není upoután na elektrický ani mechanický vozík. Jeho diagnózou je levostranný hemiparetik s doprovodnou poruchou zraku, epilepsií a občasnou vadou řeči.

Tento účastník pro mě byl také velmi zajímavou zkušeností. Hned od prvního setkání působil sebevědomě a byl vždy schopen samostatné práce. Avšak jeho slabinou v rámci výtvarné práce bylo, že se velmi těžko vyrovnával s kritikou. Vždy měl "svoji hlavu" a často jen upozornění, že by něco mělo být jinak či lépe, v něm vyvolávalo stagnaci. Měl sklony k vztahovačnosti a urážlivosti, i na dobře míněnou radu často reagoval jako na útok. To vše se samozřejmě projevilo i v závěrečných reflexích. Nejspíš právě proto v jeho práci dlouho nebyl znát výraznější pokrok.

Na druhou stranu byl vždy pečlivý až jemný. Je také třeba vyzdvihnout, že díky své svéhlavosti a ustálenému projevu má svůj nezaměnitelný rukopis. A i když se Alešova díla mohou zdát jednoduchá či fádňá, nemůžeme jim upřít naprostou ucelenost a schopnost fungovat jako jedinečný soubor.

5.3 Specifika pracovních podmínek, zařízení a zázemí

Výtvarnou dílnu o.s. D.R.A.K. naleznete, stejně jako sídlo sdružení, v Oblačné ulici v Liberci, nedaleko autobusového nádraží MHD.

Pro výtvarná sezení byl k dispozici malý prostor o rozměru cca 4 x 6,3 metru. Tato dispozice pro mou práci nebyla zcela ideální, protože ve chvíli, kdy hodláte pracovat s osobami pohybově omezenými – upoutanými na elektrický, v lepším případě mechanický vozík. Je potřeba prostor nejen pro klienty samotné, ale také pro jejich vozíky.

Na prostoru 4 x 6,3 metru běžně můžeme pracovat s 6 – 10 dětmi či dospělými, pokud ovšem nebude překračována velikost tvořeného formátu A3. Pracujeme-li s větším formátem kapacita se nám sice sníží, ale stále se můžeme bavit zhruba o 5-6 osobách. Tyto osoby jsou ve většině případů schopny se samostatně obsloužit v rámci nanášení barev na paletu, natočení si vody do kelímků, vymytí štětců a podobně.

Chceme-li však pracovat s osobami zdravotně tělesně znevýhodněnými - upoutanými na vozík, pak se prostor k pohybu zmenší na tolik, že už 4 klienti v jedné skupině je nadlidský výkon a o velkoformátových pracích si všichni můžeme nechat jen zdát. Nejen že lektorův pohyb v tomto prostoru se 4 vozíčkáři poté připodobňuje jakousi opičí dráhu, ale i samotné nastoupení účastníků do tohoto prostoru má svá pravidla určená dle toho, kdo se jak lépe dokáže otočit, komu se z které strany lépe pracuje, popřípadě, kdo bude potřebovat po, nebo během výuky nejpravděpodobněji opustit místnost jako první. Protože pokud by takový klient seděl nejvíce vzadu, pak při pouhé potřebě navštívit toalety ztratí všichni minimálně 3 minuty času, nežli se „ten pravý“ dostane kam potřebuje, nemluvě o jeho návratu.

Možná to zní úsměvně až vtipně, ale i na takové faktory je při práci s handicapovanými třeba myslet a brát je v potaz. Samozřejmě, že by tuto situaci vyřešily větší prostory, ale přiznejme si, že zřídka kdy si lektor může skutečně vybrat prostory, ve kterých bude se svými klienty pracovat, a při práci s pohybově omezenými lidmi se vyhovující prostory hledají ještě obtížněji.

Je důležité, aby si byl lektor vždy vědom specifických požadavků svých klientů¹⁵ a aby nejen jim, ale i sobě dokázal efektivně ulehčit pohyb a soužití v neideálním prostředí.

Ne každému hned z počátku dojde, že „ten“ stůl, který hodlá do prostor dát (či už tam je) a byl vždy pro všechny zcela v pořádku je příliš nízký a elektrický vozík

15 Viz. Vítková (2003), kapitola 2.2.1, s. 18-19

pod něj nezajede, že není vhodné mít v místnosti příliš mnoho skříní, protože zabírají místo a člověku na vozíku se špatně otvírají. Mnohem lepším řešením jsou police či regály atd. atp. Netvrdím, že mi byly takové věci vždy naprosto jasné a samozřejmé, a také přiznávám, že nevyhovující stoly máme na dílně dodnes, ale právě z toho důvodu to zmiňuji. Při práci s handicapovanými je zapotřebí se takovým situacím vyhnout či na ně být alespoň připraven.

Na jednu stranu to může vypadat banálně, na stranu druhou je to spousta drobností, jež mají v životě člověka s fyzickým handicapem obrovskou váhu a pokud je na ně předem myšleno a jsou řešeny, usnadňují život nejen handicapované osobě, ale i lektorovi, který s ním má nějakým způsobem pracovat a bude po něm vyžadovat výsledky.

V předchozích odstavcích jsem se pokusila osvětlit a blíže specifikovat moje, nebo spíš „naše“ zázemí uvnitř budovy. K závěru jen zmíním, že klienti mé výtvarné dílny měli možnost pracovat také venku v prostorách D.R.A.K.ovy ekologické zahrady, kde se nacházejí dva stoly s lavicemi zcela ideálními pro práci 4 vozíků. Stejně jako uvnitř, ani zde není pro více vozíčkářů prostor.

Ráda zdůrazním, že práce venku byla pro moje klienty vždy motivující a přijímali tuto možnost s nadšením.

5.4 Obvyklý model sezení

Při všech mých výtvarných setkáních Výtvarné dílny o.s. D.R.A.K. jsem se snažila dodržet standardní osnovou průběhu. Bylo to přínosné, nejen pro mě z hlediska příprav a plánování práce, ale také pro samotné účastníky, pro něž byla systematická a dělení času tráveného u mě dalším výchovně vzdělávacím prvkem. Pokud nenastaly nějaké náhlé organizační či jiné změny, pracovala jsem a postupovala právě podle již výše zmíněného modelu E-U-R- a často využívala i atrefiletických principů.¹⁶Především v závěrečné fázi při reflexi.

¹⁶ Viz.: kapitola 2.1.3, s. 13-17

Celé 180ti minutové setkání bylo pravidelně rozděleno do 5ti základních etap:

1) Úvod (cca 15 min.)

Většinou spočíval v usazení skupiny, aklimatizaci a následném rozhovoru nad uplynulým týdnem a zajímavými prožitky, jež nějakým způsobem kulturně obohataly život účastníků. Během této doby také probíhalo podepisování prezenční listiny.

2) Rozhovor nad daným tématem, problémem, či oblastí (cca 20 min.)

Metodou dialogu jsem se skupinou rozebrala dané téma, popřípadě jsme si připomněli setkání minulé, aby bylo jasné na co se bude navazovat a s čím bude práce souviset.

3) Vysvětlení požadavků práce (cca 15 min.)

Nejprve se skupina dozvěděla rozměr práce a požadovanou techniku, snažila se sama odhadnout na jakém principu či nástroji je založena. Poté následovala upřesňující vysvětlení (metoda monologická) a na závěr jsem se jako lektor ujistila, že všichni všemu dostatečně porozuměli a vědí, co mají dělat.

4) Hlavní činnost (cca 45/25/45min.)

Během této etapy jsem působila spíše jako asistent či odborný rádce. Při této části měly účastníci 25 minut přestávky na svačinu.

5) Společná reflexe (cca 15 min.)

Tento čas byl věnován samotným účastníkům. Učili se během něho společné komunikaci, vzájemné kritice, ale i vzájemnému uznání. Já jakožto lektor jsem zde působila především jako moderátor hromadné debaty. Zmíněná osnova se mi během mé desetiměsíční lektorské práce velmi osvědčila. Mně i účastníkům naprosto vyhovovala uvolněná atmosféra a možnost konstruktivní komunikace. V mnoha reflexích byl zmíněn pozitivní náhled právě na svobodu slova a možnost vyjádření. V souvislosti s tím pak také na upřímnou kritiku od svých kolegů, jež byla kolikrát více ceněna, než-li pochvala či uznání.

Při dialogických metodách (etapách) bylo velmi důležité, abych jako lektor vždy alespoň částečně zastávala roli „moderátora diskuse“ a nenechala se příliš vtáhnout do víru dění. Pak zde bylo riziko, že se ze setkání stane spíše debatní kroužek.

5.4.1 Rušivé elementy

Není neobvyklým jevem, že osoby pobývající v ústavní či jiné ne-rodinné péči postrádají cit pro zodpovědnost či povinnosti.

Protože většina z účastníků docházela do Výtvarné dílny v pracovní době, nenastávaly s nimi téměř žádné absenční či jiné problémy. To se však týkalo pouze osob, které již delší dobu fungovaly v pracovním procesu a měly tak zažitá základní pravidla a povinnosti, jako je například pravidelná docházka a včasná omluva při absenci.

Avšak účastník Michal W., který docházel do dílny externě, byl zářným případem onoho deficitu zodpovědnosti a dodržování určených pravidel. Jeho absence přesáhla 50 % projektu a včasnou omluvu jsem získala pouze jednou. Vzhledem k tomu, že jeho chování pro mě - lektora - bylo poměrně stresující, podstoupila jsem s ním i několik osobních rozhovorů. Z nich vyplynulo, že jeho absence nesouvisí s obsahem projektu – nezajímavostí, či špatnou motivací, více pak s častými návštěvami rodičů a neplánovanými odjezdy mimo Liberec, kterým dával naprosto bezelstně přednost. Z jeho přístupu k celé situaci nebylo příliš zřejmé, zda si dostatečně uvědomuje podstatu problému, a že právě nezodpovědnost a nulové pochopení pro pravidla ho činí daleko hůře začlenitelným do běžného pracovního procesu, než-li jeho fyzický handicap.

Vzhledem k tomu, že jeho účast v projektu byla čistě dobrovolná a jeho zájem o budoucí zaměstnání byl ve své podstatě fiktivní, nebyl způsob jak jeho chování zabránit.

Co se ostatních účastníků týče (nebudeme-li brát v potaz absence vlivem nepřízně počasí) jejich docházka byla téměř nadstandardní. Věřím, že i díky mému demokratickému vedení a kladení velkého důrazu na komunikaci a spolupráci.

5.5 Harmonogram projektu

Celý obsah projektu jsem od počátku vymýšlela tak, aby měl jasnou strukturu a kostru. Záměrem byla plynulá návaznost setkávání, a také se postupem času zvyšovaly nároky na účastníky a jejich výkony.

Je velmi podstatné, že díky předchozím rozhovorům s potenciálními účastníky projektu jsem byla připravena i na absolutní „začátečníky“ v oblasti výtvarné výchovy a kreativní tvorby.

Mým záměrem bylo, aby účastníci projektu získali v průběhu alespoň základní znalosti z oblasti výtvarných technik, používaných materiálů a základních výtvarných pojmů a aby získali určitou úroveň sebevědomí v rámci své vlastní tvorby. Celý harmonogram projektu jsem rozdělila do čtyř tematických celků.

5.5.1 Série úvodních setkání

Období: Únor - Březen

Časová dotace: 6 setkání

Obsah: První série byla záměrně věnována představení jednotlivých výtvarných médií, nástrojů a možností. Je to způsob jak snadno zjistit úroveň znalostí a zkušeností jednotlivých členů skupiny, bez toho aby se účastníci či naopak lektor dostali do rozpaků, nebo jinak stresové situace. V rámci této výtvarné řady účastníci dostali základní informace o výtvarné tvorbě a o tom co je bude čekat. Základem bylo, že si vyzkoušeli práci s barvami, jejich kombinacemi, výrazem a především dostali přehled o získávání jednotlivých odstínů za pomoci míchání.

Poznámky k průběhu: Tato výtvarná řada byla ve své podstatě naprosto bezproblémovou sérií prací během níž jsem si jako lektor blíže mapovala terén. V někte-

rých momentech byla pro účastníky náročnější spíše po psychické stránce, z důvodu většího obsahu teorie a obecných informací o výtvarné tvorbě. Museli se zorientovat v základním pojmosloví, nástrojích a materiálech. Pro některé účastníky to byly skutečně zcela nové a neznámé informace, a bylo nutné, aby si je dokázali nejen zapamatovat, ale také s nimi nadále pracovat a umět z nich těžit.

5.5.2 Draci

Období: Duben - Květen

Časová dotace: 9 setkání

Obsah: Pro další práci jsem zvolila tvorbu skupinové plastiky. Tato činnost byla zahrnuta na druhé místo hlavně proto, že prostorová tvorba je jednou z nejdůležitějších forem výtvarné činnosti a neměla by být opomenuta. Dalším z důvodů této části bylo poskytnout účastníkům možnost skupinové práce a motivace k vzájemné komunikaci a spolupráci. Mým pedagogickým záměrem bylo, aby si každý ze skupiny uvědomil své možnosti a dovednosti a ty pak následně zkombinoval s dovednostmi dalších členů natolik, aby jejich možnosti byly co nejvíce využity na základě vhodné spolupráce. Důležitým faktorem bylo, že obě ze skupin pracovaly až do poslední chvíle v utajení a tak nikdo netušil jak vypadá výtvarný výtvor těchto druhých. Všichni byli motivováni pouze svojí prací, svými úspěchy a získanými dovednostmi.

Poznámky k průběhu: Práce na plastikách byla pro všechny zúčastněné obrovskou zkušeností a výzvou. Nejen pro účastníky, ale i pro mě jako letora. Byla to dlouhodobá a někdy velmi náročná práce. Musela jsem bezchybně řešit koordinaci práce jednotlivých účastníků a velmi dbát na to, aby se skutečně každý stejnou měrou zapojil do tvorby. Nebylo lehké řešit občasné konfliktní situace a přimět skupinu ke kompromisu - především v počátcích, kdy bylo nutné určit základní podobu plastiky. Ve dvou momentech jsem se pak potýkala se ztrátou motivace a koncentrace, což bylo prvně způsobeno poměrně stereotypní prací na základní

modelaci jádra plastiky a podruhé to pak bylo způsobeno celkovou únavou z dlouhodobé práce nad jedním dílem, kdy se konec zdál být stále v nedohlednu. Avšak oba krizové momenty jsme zdárně překonali a obě skupiny získaly v závěru práce obrovskou dávku nadšení a elánu. Každý (i za svou skupinu) mohl být náležitě hrdý na to co dokázal. Poslední setkání nad draky bylo skutečně excelentní a velmi příjemně nabito pozitivními emocemi.

5.5.3 Malý princ

Období: Červen - Srpen

Časová dotace: 10+1 setkání

Obsah: Tato řada byla inspirována světoznámým dílem Antoina de Saint Exupériho. Účastníci projektu absolvovali celkem deset setkání, během kterých se na základě audionahrávky snažili ztvárnit 21 kapitol Malého prince. Tedy zhruba dvě třetiny. Bylo velice zajímavé, že žádný z účastníků nikdy předtím Malého prince nečetl, proto bylo možné zařadit setkání jedenácté, během kterého každý ze skupiny ztvárnil možné pokračování děje, dle své fantazie. Výtvarná řada Malý princ se stala vůbec nejsilnější částí celého projektu.

Poznámky k průběhu: V počátcích panovala u všech účastníků určitá nejistota, která byla samozřejmě zapříčiněna i faktem, že se nikdy s ničím podobným neselekali. U Hany B. se však nejistota rychle proměnila spíše v odtažitost. Nedokázala se ponořit do příběhu. Dle všeho, právě pro jeho fantazijní až infantilní pojetí, které jí nebylo příjemné. U ostatních účastníků si časem Malý princ našel či vydobyl určité uznání. Avšak bylo k tomu zapotřebí kvalitní a poměrně podrobné rozebírání a reflektování kapitol i výsledných děl, aby účastníci dokázali dílo ocenit a pochopili jeho podstatu. Co se výtvarných technik týče, neselekala jsem se nikde se zásadním problémem. Tato výtvarná řada se skutečně stala stěžejní částí celého projektu a realizovaná výstava je toho důkazem.

5.5.4 Domov-Rodina-Aktivita-Komunikace

Období: Září - Prosinec

Časová dotace: 13 setkání

Obsah: Poslední výtvarná řada je interpretací samotného názvu sdružení, který je složen z počátečních písmen pojmů - domov, rodina, aktivita a komunikace. Pro každý pojem byla vyčleněna 3 – 4 setkání v rámci kterých účastníci opakovali a zdokonalovali své dosud osvojené znalosti a zkušenosti. V rámci této etapy projektu měly být uskutečněny dvě významné události, a to návštěva Národní galerie v Praze (Veletržní palác) a setkání s mladým výtvarníkem Jakubem Taušem.

Poznámky k průběhu: Závěrečná řada se paradoxně stala nejkomplikovanější.

Vzhledem k tomu, že účastníci již měli vyzkoušené veškeré mnou vybrané techniky a postupy, bylo možné se pustit do hlubších a osobnějších témat. K tomu byly výše zmíněné pojmy naprosto ideální inspirací. V této fázi jsem se prvně začala setkávat s odmítavými postoji a stagnací, ne na základě techniky, ale právě na základě obsahu. Pro všechny účastníky byla velmi emotivní především první polovina řady, tedy témata DOMOV a RODINA. A to i přestože jsem se s nimi nikdy nepouštěla do nějaké hlubší podstaty a nechávala jsem v rámci volených témat vždy určitou únikovou cestu, kdy mohl účastník téma "efektivně obejít", a přitom neporušit zadání. Pokud věděl jak a dokázal tento svůj krok obhájit, nemohlo mě to nepotěšit. Druhá polovina řady si získala zpět většinovou pozitivně laděnou atmosféru a účastníci byli v tento moment již absolutně samostatní tvůrci, kteří nepotřebovali žádné z mých rad. Velkým zážitkem pro všechny byla cesta do Veletržního paláce v Praze o níž je podrobněji psáno později.

5.6 Vybrané metodické listy

Setkání 6. - 15.

Výtvarná řada: Plastika draka pro D.R.A.K.a

Námět: PROSTOROVÁ TVORBA

Cíl: Rozvíjet motorické zdatnosti, naučit se pracovat s nejrůznějšími materiály.

Řešený problém: Řešení konstrukce, tvorba prostorového objektu, praktické využití dostupného materiálu, barevné kombinace, symbolika, výrazovost

Časová dotace: 9 x 180 min

Cílová skupina: Dospělé osoby postižené těžkou formou DMO

Technika/ky: Lepení, kašírování, sádrování, malba, modelace

Pomůcky: nůžky, novinový papír, oboustranná lepící páska, lepící páska, spotřební a recyklovatelný materiál, permanentní fixy, obvazová sádra, akrylové barvy, štětce, kelímky, vázací drát, textilie, tavná pistole

Motivace:

Postup: Nejprve se skupina musí dohodnout nad hlavními znaky plastiky, v případě draka jsou to například: velikost, počet hlav, počet končetin, křídla ano či ne? barevnost, ostny, délka ocasu a pod. - to vše se snažíme zaznamenat na větší arch balícího papíru, který bude skupině vždy dostupný k nahlédnutí.

Další setkání by už mělo být věnováno samotné tvorbě. Z předem přinesených recyklovatelných materiálů (pet lahve, větve, kelímky atd) utvoříme základní konstrukci těla. Tato konstrukce se obmotá lepící páskou, lepící páska se následně polepí oboustrannou lepící páskou a na tu se pak přilepují novinové koule, které se tak stávají nejpodstatnějším stavebním a modelačním materiálem. Postup „Izolepa – Oboustranka – Noviny“ se opakuje tak dlouho, dokud objekt nesplňuje požadovaná kritéria – v našem případě proporce dračího trupu.

Stejným způsobem zpracováváme i hlavu a končetiny, vždy je základem recyklovatelný materiál a ten je následně dotvarován pomocí novinových koulí. V případě ocasu je dobré pro základ zvolit něco pružnějšího – textilií či například zahradní hadici.

Předpokládejme, že nyní je již naše plastika proporčně hotová a je jen zapotřebí ji esteticky doladit. K tomuto účelu použijeme obvazové sádry, pomocí které celou plastiku zpevníme a také budeme moci domodelovat některé detaily jako jsou nozdry, nadočnicové oblouky, zuby, drápy a jiné.

Po zatvrdnutí sádry následuje kolorování. Použijeme akrylové vodou ředitelné barvy, které po zaschnutí zanechávají sametový film a nejdou znovu rozředit.

Poslední setkání nad plastikou by mělo být věnováno dokončovacími pracemi, tedy dolepování ostnů, přidělení křídel a podobně.

Metodické problémy: Je podstatné, aby každý, kdo se pustí do tvorby plastiky se skupinou těžce zdravotně znevýhodněných lidí, byl připraven na maximální nasazení a velice častou pomoc při práci, přes utahování lepících pásky, odlepování, nalévání barev, stříhání atd. Po práci na detailech, přilepování jednotlivých částí plastiky atd. Někdy může mít lektor zoufalý pocit, že veškerou práci vykonává on sám. Proto je dobré vést si fotodokumentaci, která mu tyto černé myšlenky alespoň částečně popře. Na základě tohoto všeho je také nutné se připravit na 100 – 300% nárůst časové dotace, než se kterou by se počítalo u zdravých osob či dětí.

Setkání č. 16

Výtvarná řada: Putujeme s Malým princem

Námět: HROZNÝŠ A BERÁNEK

Cíl: Rozvíjet motorické zdatnosti, pochopit rozdíl mezi plochou a linií práce a kresbným médiem

Řešený problém: myšlení v liniích a bodech, odpoutání se od barevných ploch – jejich efektivní převod v čáry a body

Časová dotace: 180 min

Cílová skupina: Dospělé osoby postižené těžkou formou DMO

Technika/ky: Lineární kresba

Pomůcky: čtvrtky formátu A3, černé fixy různě silných stop

Motivace: audio-četba Viktora Preisse - První dvě kapitoly knihy Malý princ

Postup: Motivaci– audiočetbu zpracujeme – ilustrujeme kresbou a to pouze za pomoci linií a bodů, ve výsledné práci by se neměly objevit větší celobarevné plochy.

Metodické problémy: Při této prvotní práci měly obě skupiny problém právě s rozdílem mezi linií a plochou. Také absence barevných ploch a jejich efektivní převod do černobílé změní bodů a čar byl z počátku zdrojem nepokojů. I přesto dopadly výsledné práce poměrně slušně. Tato technika byla účastníky skutečně pochopena a oceněna až po několikátém pokusu.

Setkání č. 17

Výtvarná řada: Putujeme s Malým princem

Námět: PLANETA A ČÍSLA

Cíl: Rozvíjet znalosti o výtvarných médiích, zapamatovat si vlastnosti a naučit se umět logicky vyvodit výsledný efekt při kombinaci určitých technik

Řešený problém: Práce s voskovkami vs. práce s akvarelem, uvažování o správné kombinaci barev, výrazovost, efektivita kombinované techniky

Časová dotace: 180 min

Cílová skupina: Dospělé osoby postižené těžkou formou DMO

Technika/ky: Kombinovaná technika – voskovka a akvarel

Pomůcky: čtvrtky formátu A3, voskovky, anilinové vodovky, měkké kulaté štětce, obyčejné tužky k předkresbě, kelímky na vodu, hadříky či papírové ubrousky

Motivace: Audio-četba Viktora Preisse – III. a IV. kapitola knihy Malý princ

Postup: Audio-četbu účastníci zpracují či ilustrují pouze za pomoci voskovek a vodovek. Dbáme právě na efektivitu této kombinace. Nejprve pracujeme s voskovkami, na něž je zapotřebí více přitlačit, kresbu následně přetřeme vodovkami, jež by měly voskovou kresbu podtrhnout a zvýraznit.

Metodické problémy: Při této práci účastníci nejvíce bojovali s promyšlením si barevných kombinací, někdy bylo těžké pochopit, proč není dobré červenou voskovku přetírat růžově a pod. Mě jako lektora velmi překvapil „problém“ s přitlakem na voskovku. Kresby účastníků byli zpočátku velmi slabé a nevýrazné což se právě pro tuto kombinovanou techniku naprosto nehodí. Bohužel mé upozorňování a snaha o nápravu často nebyla dostatečná, a tak nejsou všechna díla po technické stránce zcela vydařená.

Setkání č. 18

Výtvarná řada: Putujeme s Malým princem

Námět: BAOBABY A ZÁPADY SLUNCE

Cíl: Rozvíjet kreativní a výtvarné uvažování, naučit se práci se suchým pastelem.

Řešený problém: Řešení barevné kompozice, první seznámení se ztvárněním světla a stínu, použití různého přitlaku na medium

Časová dotace: 180 min

Cílová skupina: Dospělé osoby postižené těžkou formou DMO

Technika/ky: Kresba suchým pastelem

Pomůcky: Čtvrtka formátu A3, suché pastely, fixativ, vlhký hadřík na otírání špinavých rukou

Motivace: Audio-četba Viktora Preisse – V. a VI. kapitola knihy Malý princ

Postup: Audio-četbu účastníci zpracují či ilustrují za pomoci prašných kříd, snaží se o ucelený obraz – výjev z díla Malý princ.

Metodické problémy: Tato práce účastníky poměrně bavila, předpokládám že tomu bylo také proto, že tuto techniku již všichni znali. Žádné závažné problémy při práci nenastávaly. Jedinou skutečně podstatnou informací pro práci se suchým pastelem je, že je nutné počítat s větší časovou dotací na odstranění barev nejen z místa setkání, ale především pak ze samotných účastníků, kteří potřebují po takovéto aktivitě více pomoci s omytím.

Setkání č. 19

Výtvarná řada: Putujeme s Malým princem

Námět: TRNY A KVĚTINA

Cíl: Naučit se namíchat požadovaný odstín barvy, i její konzistenci, pochopit rozdíl mezi krycí a transparentní barvou

Řešený problém: Řešení kompozice, technika natírání jednolitého povrchu

Časová dotace: 180 min

Cílová skupina: Dospělé osoby postižené těžkou formou DMO

Technika/ky: Malba temperou na podmalbu

Pomůcky: formát čtvrtky A3, kelímky na míchání barev, tempery, velké kulaté štětce-měkké, velké štětce ploché, drobné štětce

Motivace: Audio-četba Viktora Preisse – VII. a VIII. kapitola knihy Malý princ

Postup: Namícháme si dostatek barvy na podmalbu. Zvoleným předem namíchaným odstínem zcela pokryjeme plochu čtvrtky. A to tak, aby byla stopa štětce co nejméně znát. Poté co takto upravená čtvrtka uschne máme připravenou podmalbu a můžeme přistoupit k samotné malbě, vlastní ilustraci – tématickým zpracováním slyšeného úryvku knihy.

Metodické problémy: Při této technice jsem hlavně z důvodu nedostatku času vynechala proces „vypínání“ čtvrtky, kdy je zapotřebí dalšího namáčení a schnutí. S mícháním barvy a její konzistence nenastal žádný problém, avšak je třeba očekávat absenci oné „svižnosti“, která je u natírání plochy potřeba. Je na lektorovi, aby pomohl - poopravil. Někdy nastaly také problémy s natíráním dvěma směry. Pověštinou byl jeden upřednostněn a ne vždy si účastník uvědomil možnost změny polohy papíru namísto směru.

Setkání č. 20

Výtvarná řada: Putujeme s Malým princem

Námět: ODLET A KRÁL

Cíl: Rozvíjet kreativitu, naučit se používat odlišné materiály a nástroje

Řešený problém: Práce s akvarelem, proces při práci se škrobem, vizualita (efekt) díla a použité techniky

Časová dotace: 180 min

Cílová skupina: Dospělé osoby postižené těžkou formou DMO

Technika/ky: Škrobová malba v možné kombinaci s křídou

Pomůcky: Formát čtvrtky A3, škrobový maz, anilinové vodovky, štětce

Motivace: Audio-četba Viktora Preisse – IX. a X. kapitola knihy Malý princ

Postup: Nejprve uvaříme škrobový maz. Studeným škrobem potřeme celou plochu čtvrtky a do takto upraveného povrchu následně zapíjíme vodové barvy. Povrch díla je před absolutním zaschnutím možno dotvořit vyškrabováním, či rytím. Poté co škrob uschne, je doporučeno dílo dokreslit suchými křídami.

Metodické problémy: Při této práci je potřeba počítat s tím, že škrob musí doručit lektor, jinak při této technice nenastaly žádné specifické problémy. Samozřejmostí je dostatečná časová dotace kvůli schnutí.

Setkání č. 21

Výtvarná řada: Putujeme s Malým princem

Námět: DOMÝŠLIVEC A PIJAN

Cíl: Rozvíjet jemnou motoriku, naučit se vytvořit šablonu, naučit se uvažovat v plošných, bez-detailních motivech. Pochopit perspektivu – vizuální prostorovost.

Řešený problém: Řešení kompozice, práce s šablonou, techniky nanášení barvy, práce se symboly

Časová dotace: 180 min

Cílová skupina: Dospělé osoby postižené těžkou formou DMO

Technika/ky: Malba temperami za použití šablon

Pomůcky: čtvrtky formátu A3 a A4, drobné nůžky, řezací nože, štětce, houbičky, pastózní barvy - tempery

Motivace: Audio-četba Viktora Preisse – XI. a XII. kapitola knihy Malý princ

Postup: Po vyslechnutí motivační audio nahrávky si každý účastník vytvoří sadu šablon s nimiž bude pracovat, poté každý vytvoří tématické dílo pouze za pomoci šablon a odlišnosti nanášení barev.

Metodické problémy: Při této práci je potřeba počítat s detailní pomocí při tvorbě šablon, většina těžce zdravotně znevýhodněných osob má potíže při práci s nůžkami, u paspartovacího nože vzniká velké riziko poranění a tak z vlastní zkušenosti doporučuji, aby samotné šablony vyřezával či stříhal lektor či asistent. Je zapotřebí také dbát na konzistenci nanášené barvy a upozorňovat na „překrývání“. Tzn. Že předmět který má být opticky nejvíce v předu, musí být malován jako poslední.

Setkání č. 22

Výtvarná řada: Putujeme s Malým princem

Námět: BYZNISMEN A LAMPÁŘ

Cíl: Rozvíjet jemnou motoriku, naučit se pracovat s trhaným papírem, pochopit princip koláže

Řešený problém: Řešení kompozice, uvažování o kombinaci odlišných prostředků a materiálů

Časová dotace: 180 min

Cílová skupina: Dospělé osoby postižené těžkou formou DMO

Technika/ky: Koláž z trhaných barevných papírů s dokresbou

Pomůcky: čtvrtky formátu A3 , barevné papíry, lepidlo v tubě, černý fix různých intenzit na dokresbu

Motivace: Audio-četba Viktora Preisse – XIII. a XIV. kapitola knihy Malý princ

Postup: Po vyslechnutí motivační audio nahrávky je úkolem, vytvořit tématický obraz – výjev pouze za pomoci trhaného barevného papíru jež je dokreslen černým fixem.

Metodické problémy: Při této práci nenastaly žádné komplikace.

Setkání č. 23

Výtvarná řada: Putujeme s Malým princem

Námět: ZEMĚPÍSEC A ZEMĚ

Cíl: Rozvíjet motorické dovednosti a práci s kresebnými medii, blíže pochopit jak nejlépe pracovat s uhlím a jak využít jeho přirozené vlastnosti

Řešený problém: Tvarování objektu – práce se světlem a stínem,

Časová dotace: 180 min

Cílová skupina: Dospělé osoby postižené těžkou formou DMO

Technika/ky: Kresba uhlím a rudkou

Pomůcky: Formát čtvrtky A3, uhlí, rudka, vlhký hadřík na otírání

Motivace: Audio-četba Viktora Preisse – XV. a XVI. kapitola knihy Malý princ

Postup: Audiočetbu účastníci zpracují či ilustrují za pomoci uhlí, rudky či kombinace. Snaží se o ucelený obraz – výjev z díla Malý princ.

Metodické problémy: Tato práce byla pro mnohé prvotní zkušeností - pokusem o práci kde je cílem, konkrétní – ne abstraktní objekt. Vzhledem k tématu se většina účastníků pokoušela o ztvárnění Země – tedy koule. Ačkoli to pro ně bylo poměrně obtížné, dovoluji si jako lektor tvrdit, že právě proto bylo toto setkání tolik přínosné a úspěšné především proto, že se prvně dotkli výtvarného umění z odlišné strany – z té, od které jsem je prozatím držela stranou. Ztvárňování reality. V budoucnu jsem na toto téma narazila ještě jednou a bohužel neskončilo tak pozitivně. Došlo i na slzy, ale dle mého soudu, uvědomění si této strany umělecké tvorby nemůže být vynecháváno. Můžeme od něj upustit, a dále se mu nevěnovat, ale musíme na něj upozornit a dát prostor k seznámení. A to i za cenu, že účastníky dostaneme do stresové situace či k bolestivému uvědomění. Je důležité na to narazit protože, ačkoli tvorba umění se někdy může zdát jako úžasná barevná hra, má i své temné stránky, a ty by neměly být utajeny. Umění není jen radost, umění je často plné potu, slz a zoufalství.

Setkání č. 24

Výtvarná řada: Putujeme s Malým princem

Námět: HAD, POUŠŤ A OZVĚNA

Cíl: Naučit se pracovat se špachtlí

Řešený problém: Ztvárnění konkrétní myšlenky špachtlovou malbou

Časová dotace: 180 min

Cílová skupina: Dospělé osoby postižené těžkou formou DMO

Technika/ky: Špachtlová malba temperou

Pomůcky: Formát čtvrtky A3, tempery, špachtle dvou tvarů

Motivace: Audio-četba Viktora Preisse – XVII. - IXX kapitola knihy Malý princ

Postup: Po vyslechnutí motivační audio nahrávky je úkolem vytvořit tématický obraz – výjev pouze za pomoci nanášení barvy špachtlemi.

Metodické problémy: Při této práci nenastaly žádné podstatné metodické problémy, co se zalíbení týče měla tato technika poměrně úspěch. U jedné z účastnic se dokonce stala tou „nejoblíbenější“ a upřednostňovanou.

Setkání č. 25

Výtvarná řada: Putujeme s Malým princem

Námět: RŮŽE A LIŠKA

Cíl: Naučit se odlišné práci s voskovkami, dokázat využít jejich vlastností

Řešený problém: Řešení kompozice, tvorba „na čisto“ bez možnosti opravy, technika vyškrabování, uvědomění si odlišnosti stop různých nástrojů – umění odlišnosti stop efektivně využít.

Časová dotace: 180 min

Cílová skupina: Dospělé osoby postižené těžkou formou DMO

Technika/ky: Vosková rezerva

Pomůcky: Formát čtvrtky A3, voskovky, černá tuš, kulaté měkké štětce (silnější), nejružnější nástroje vhodné pro rytí a vyškrabování (špejle, špachtle, klíče, šroubováky a pod.)

Motivace: Audio-četba Viktora Preisse – XX. a XXI. kapitola knihy Malý princ

Postup: Nejprve celou čtvrtku pokryjeme silnou vrstvou voskovek nejružnějších barev, a tu pak přetřeme černou tuší – často je potřeba více vrstev. Poté co tuš zcela uschne máme připravený podklad pro ztvárnění cíleného motivu. Pracujeme pomocí připravených rycích a škrabacích nástrojů. Faktem je, že čím silnější je vrstva voskovek, tím výraznější je pak výsledná „rytina“.

Metodické problémy: Při této technice nenastaly téměř žádné problémy, účastníci vzali fakt, že musí pracovat bez možnosti „opravy“ jako výzvu, které se bravurně postavili a všichni bez výjimky tento úkol zvládli. Jedinou komplikaci způsobila nedostatečná časová dotace pro schnutí tuše. A občasný problém s nanesením dostatečné vrstvy voskovek. Problém č. 1 byl vyřešen vysoušečem vlasů a ten další včasným upozorněním tvůrce.

Setkání č. 26

Výtvarná řada: Putujeme s Malým princem

Námět: VLASTNÍ VIZE POKRAČOVÁNÍ

Cíl: Zopakovat si předchozí techniky

Řešený problém: Dokázat zvolit vhodnou techniku pro výtvarný záměr, ujasnit si upřednostňovaný způsob práce a svoji osobní silnější stránku při práci s výtvarnými médii

Časová dotace: 180 min

Cílová skupina: Dospělé osoby postižené těžkou formou DMO

Technika/ky: Výběr z technik použitých v předcházejících deseti setkáních (*Lineární kresba, Kombinovaná technika – voskovka/akvarel, Malba suchým pastelem, Malba na podmalbu, Škrobová malba v možné kombinaci s křídou, Práce se šablonou, Koláž trhaným barevným papírem s dokresbou, Kresba uhlem a rudkou, Špachtlová malba, Vosková rezerva*)

Pomůcky: Individuální - dle volby techniky, či kombinace.

Motivace: Skupinový rozhovor nad předchozími kapitolami knihy Malý princ a použitými technikami (viz. výše), prostor k zamyšlení...

Postup: Individuální - dle volby techniky či kombinace.

Metodické problémy: Žádné nenastaly.

5.7 Výstupy projektu

5.7.1 Slavnostní odhalení plastik

Dne 27. 5. 2010 se nám po dvou měsících zdárně povedlo dokončit zhruba metrové plastiky draků, a tak v pondělí 31. 5. konečně nadešel čas ukázat i ostatním, co jsme dokázali.

Slavnostní odhlení proběhlo od 09:30 v klubovně o.s. D.R.A.K. za přítomnosti nejen většiny zaměstnanců a spolupracovníků, ale také několika externích hostů.

Po usazení se všech přítomných jsem pronesla krátké úvodní slovo, a poté byly sejmuty plasty z doposud ukrytých plastik. Za překvapených a obdivných pohledů byla společně s mým doplňujícím komentářem promítána prezentace dokumentující celý proces výroby a realizace. Samozřejmě následně nechyběl ani prostor pro dotazy, a to nejen na mě, ale především na hlavní tvůrce a realizátory.

Odhalení bylo naší prvotní veřejnější prezentací a její úspěšná realizace nejen mě, ale všem účastníků dodala odvahu a sílu, sílu dotáhnout to ještě dál a v budoucnu uspořádat skutečnou výstavu s vernisáží dostupnou široké veřejnosti.

5.7.2 Výstava a vernisáž – Malý princ

Po té co jsme se téměř celé 3 měsíce věnovali literárnímu dílu Malý princ bylo konečně dosaženo našeho nejodvážnějšího cíle.

Nejen díky vstřícnosti Lidových sadů a poskytnutí prostor v Experimentálním studiu v Liberci jsme dne 6. 9. 2010 v 18:00 zahajovali naši vlastní výstavu a vernisáž.

Pořádání a účast na výstavě bylo pro všechny účastníky projektu zcela neznámou zkušeností a tak byli v době plánování výstavy poměrně nervózní a nesví. Někteří se snažili z účasti na vernisáži dokonce vymanit. Nakonec však dorazili všichni a mohli se tak osobně podílet na průběhu báječného večera. K dobré náladě přispíval nejen skvělý hudební doprovod, ale také lehké občerstvení.

Myslím že tato akce byla pro všechny zúčastněné nezaměnitelným zážitkem.

Výstavu bylo možné shlédnout v Experimentálním studiu po celý měsíc září a v současné době je díky spolupráci s dobrovolnickým centrem Dobromysl a jeho koordinátorem k vidění v Krajské nemocnici Liberec na oddělení LDN ve 2. patře.

5.7.3 Návštěva NG – Praha - Veletržní palác

Dne 11. 11. 2010 jsme se v rámci čtvrté výtvarné řady a její části „AKTIVITA“ všichni společně vydali na výstavu do Prahy. Konkrétně se jednalo o výstavu Monet – Warhol ve Veletržním paláci, která byla pro naše účely naprosto ideální expozicí.

Něž-li jsme se však mohli na takovýto výlet skutečně vydat, bylo třeba zajistit několikero věcí. Není lehké najednou dopravit, a to kamkoli, nejen do Prahy 6 tělesně postižených osob, když 5 z nich je upoutáno na elektrický vozík. Naštěstí se mi povedlo objevit pražskou společnost Handicap Transport, která díky své automobilové vybavenosti dokáže odvézt až 5 vozíků a 4 chodící pasažéry. Také jsem cca 14 dní předem osobně navštívila NG, abych se ujistila, že nenastanou žádné potíže, jestliže přijedeme s 5ti vozíky. Osobně jsem se přesvědčila, že NG disponuje nájezdní plošinou a bezbariérovým WC, což byla pro absolvování takovéto cesty více než důležitá fakta. Poté co bylo vše připraveno a zařízeno, jsem mohla svým "umělcům" potvrdit, že 11. 11. skutečně jedeme na výstavu.

Snad pro všechny bylo už na počátku velkým zážitkem, když pro nás ve čtvrtek ráno dorazilo obrovské auto a začalo se nakládat¹⁷, nikdo z nás ničím podobným nikdy nejel a všem se zatajoval dech nad speciálně upraveným vozidlem a velmi milým panem řidičem. Poté co jsme byli vysazeni u NG čekalo nás další milé překvapení, již ve vestibulu nás vítala obsluha plošiny. Všichni k nám byli neuvěřitelně vstřícní. V klidu jsme si mohli projít nejen výstavu na kterou jsme přijeli, ale bylo nám umožněno navštívit i ostatní patra, stačilo poprosit a přijeli pro nás nákladním výtahem.

¹⁷ bohužel opět bez Michala W.

Všichni moji účastníci navštívili takovéto obrovské výstavní prostory prvně v životě a všichni také prvně v životě viděli tolik obrazů a uměleckých objektů. Po shlédnutí dvou pater jsme si zašli společně na oběd přímo v budově NG a poté navštívili ještě několik expozic. I když nebylo lehké vstřebat tolik "informací" a vizuálních vjemů, dobrá nálada neubývala, ačkoli únava již se začala projevovat. Na závěr jsme navštívili galerijní prodejnu s literaturou a v 16:00 už jsme se zase nakládali do obrovského auta. Cesta zpět byla klidná a tichá, byl to pro všechny náročný ale krásný den plný nezapomenutelných zážitků.

5.7.4 Setkání s mladým výtvarníkem

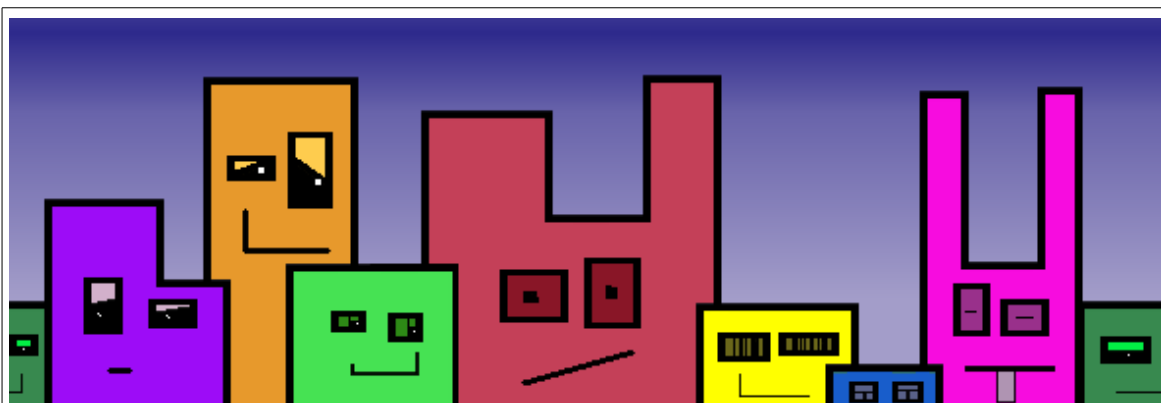
Téměř v závěru projektu v rámci čtvrté výtvarné řady a její části „AKTIVITA“ jsem chtěla uspořádat pro své výtvarníky setkání s někým z oboru, s někým, kdo má dlouhodobé zkušenosti s výtvarnou tvorbou v pravém slova smyslu. Potřebovala jsem někoho, kdo by je dokázal zaujmout, s kým by se neostýchali komunikovat a kdo by je do jisté míry dokázal podpořit. Po zvážení několika možností jsem pro tuto příležitost zvolila jabloneckého rodáka, mladého výtvarníka Jakuba Tauše (1982), který je držitelem III. Ceny ARSkontakt 2009 a v současné době studuje na VŠUP (Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze). Pokud by někoho zajímalo, co vlastně tento mladý muž dělá a jaká je jeho tvorba, tak například Výstavní síň Chrudim jeho tvorbu charakterizuje takto: *"Jeho tvorba vyvěrá z plošné malby, v níž se zaměřuje především na zátiší nebo krajinu, tedy na motivy, které vyžadují určitý osobní klid a vysokou míru studia a pozorovacího talentu. Ten Tauš bezesporu má, avšak k ní také touhu po experimentu, který jej v současnosti odvedl od klasické malby z ateliéru Stanislava Diviše do ateliéru konceptuální sochy, kterou nyní na VŠUP vede Kryštof Kintera. Z trojice prezentovaných autorů to tak je právě Jakub Tauš, který má před sebou největší úsek umělecké cesty a autorského hledání."* (Výstavní síň Chrudim.cz, 2010) Bohužel, toto setkání se mi nepřízní osudu nakonec nepovedlo zorganizovat. Zprvu díky časové vytiženosti umělce a následně pro nepřízeň již nastávajícího

zimního počasí. Návaly sněhu vozíčkářům znemožňovaly dopravu nejen do zaměstnání, ale samozřejmě i do mé výtvarné dílny. Já osobně to považuji za obrovskou škodu, avšak stejně jako všichni zainteresovaní, musela jsem se s tímto neúspěchem smířit.

5.8 Vyhodnocení projektu

Ze své pozice lektora a iniciátora projekt Výtvarná dílna o.s. D.R.A.K. považuji za poměrně úspěšný. Rozhodně nebyl bezchybný, ale zamyslím-li se nad celkovým průběhem, domnívám se, že jsem svoji roli a pozici zvládla dobře. Domnívám se také, že jsem své "studenty" skutečně dokázala něčemu naučit a něco jim předat. Že jsem jim poskytla příležitost, jak aktivně relaxovat a zároveň se realizovat a rozvíjet. Po celou dobu jsem v nich rozvíjela především výtvarný cit a kreativitu a myslím si, že z výše zmíněných výstupů je cítit, že moje snaha nebyla zcela marná. Avšak vzhledem k faktu, že každá mince má dvě strany, pak i tento projekt by měl být hodnocen z obou stran. Právě proto jsem pro své účastníky – studenty, připravila krátký evaluační dotazník, jehož znění a vyhodnocení je k nahlédnutí níže. Domnívám se, že zpětná vazba získaná z tohoto dotazníku dobře vystihuje nakolik byla či nebyla má práce úspěšná a více nepotřebuje komentář.

5.8.1 Evaluační dotazník aneb co si myslí zúčastnění

Evaluační dotazník

Projekt: Výtvarná dílna v o.s. D.R.A.K.

Termín konání: Únor - Prosinec 2010

Místo konání: Liberec, sídlo o.s. D.R.A.K.

Dotazník je zcela anonymní!

Která z výtvarných řad pro tebe byla NEJVÍCE zajímavá?

☐ Začínáme, aneb Série úvodních setkání	0 = 0 %
☒ Plastika - DRACI	2 = 50 %
☐ Malý princ	1 = 25 %
☐ Domov-Rodina-Aktivita-Komunikace	1 = 25 %

Odůvodni svoji předchozí odpověď

R.1) Zajímavé bylo vyrobit si svojí šablonu a udělat vlastní rodinnou fotografii. Potom vytvoření rodokmenu.; **R.2)** Ráda jsem to poslouchala :-); **R.3)** Asi mě to nejvíc bavilo protože bylo to něco jiného než jen malování, ta práce nám rostla pod rukama a museli jsme fungovat jako tým.; **R.4)** Dalo se na tom vyřádit byla to zajímavá kreativní práce a byla u toho i legrace. Užili jsme si hezké dva měsíce zábavy a legrace.

Která z výtvarných řad pro tebe byla NEJMÉNĚ zajímavá?

☐ Začínáme, aneb Série úvodních setkání	1 = 25 %
☐ Plastika - DRACI	0 = 0 %
☒ Malý princ	2 = 50 %
☐ Domov-Rodina-Aktivita-Komunikace	1 = 25 %

Odůvodni svoji předchozí odpověď

R.1) Téma - Malý princ, to mě vůbec nebavilo.; **R.2)** Protože každý začátek je těžký.; **R.3)** bez odpovědi.; **R.4)** Bylo to velmi zdouhové, u některých kapitol mi scházela prostorová představivost, jediné co bylo pozitivní na této části byl konečný výstup - vernisáž v Lidových sadech v Experimentálním studiu v Liberci.

Co myslíš že jsi se ve výtvarné dílně naučil/a a čím ti byla přínosná?	
<i>(Možno vybrat více odpovědí, popřípadě vepsat vlastní možnost)</i>	
☒ získal/a jsem nové znalosti a dovednosti z oblasti výtvarné kultury a umění	4 = 100 %
☒ objevil/a jsem své další možnosti a dovednost o nichž jsem předtím nevěděl/a	3 = 75 %
☒ naučil/a jsem se, jak vyjádřit své myšlenky výtvarnou formou	0 = 0 %
☒ vyzkoušel/a jsem si práci v týmu	2 = 50 %
☐ naučil/a jsem se jak komunikovat, diskutovat a obhájit si svůj názor	1 = 25 %
☐ Nic	0 = 0 %
☐ Jiné: <input type="text"/>	0 = 0 %
Myslíš si, že znalosti, dovednosti a zkušenosti z výtvarné dílny budeš moci využít i ve svém běžném životě?	
☐ ANO	1 = 25 %
☒ spíše Ano	2 = 50 %
☐ spíše Ne	1 = 25 %
☐ NE	0 = 0 %
Který z výstupů projektu se ti nejvíce líbil?	
☐ Slavnostní odhalení plastik	1 = 25 %
☐ Vernisáž a výstava Malý princ	0 = 0 %
☒ Návštěva NG v Praze - Veletržní palác	3 = 75 %
Stručně odůvodni svoji předchozí odpověď	
R.1) Naučný výlet.; R.2) Byl to super výlet. :-); R.3) Byl to dobře zorganizovaný výlet, měla jsem možnost podívat se do míst, kam se už jen tak nepodívám; R.4) Jak už jsem řekl, na začátku plastika draků byla nejzábavnější kapitola z výtvarné dílny za celou dobu a pak ještě domov-rodina-aktivita a komunikace.	
Existuje něco, co bys projektu Výtvarná dílna o.s. D.R.A.K. vytknul/a? co pro tebe bylo nějakým způsobem nepříjemné či nepřijatelné?	
R.1) Nevím.; R.2) Nic mě nenapadá.; R.3) Ne. ; R.4) Malým problémem výtvarné dílny bylo to že, co jsme nakreslili na námět daného tématu výtvarné dílny pak bylo problém toto obhájit. Připadalo mi to jako když jsem na TUL a obhajuji diplomovou či bakalářskou práci.	
Považuješ lektora a jeho přístup k práci za profesionální?	
☐ ANO	0 = 0 %
☒ spíše Ano	4 = 100 %
☐ spíše Ne	0 = 0 %
☐ NE	0 = 0 %
Jakou známkou by jsi ohodnotil/a práci lektora?	
<i>Jako ve škole :)</i>	
☐ 1	0 = 0 %
☒ 2	4 = 100 %
☐ 3	0 = 0 %
☐ 4	0 = 0 %
☐ 5	0 = 0 %

Co by podle tebe mohl ve své práci, přístupu zlepšit?

R.1) Nic, je hodně těžké zaujmout skupinu lidí. Klobouk dolu, já bych to nezvládla učit několik lidí. **R.2)** Nic, líbil se mi její kamarádský přístup. :-); **R.3)** bez odpovědi.; **R.4)** Nevím v tuto chvíli.

Uvítal/a bys další podobnou aktivitu - projekt se zaměřením na výtvarnou činnost a umění?

☐ ANO

0 = 0 %

☐ NE

0 = 0 %

☒ Možná - záleželo by na obsahu a časové náročnosti

4 = 100 %

Jakékoliv další poznámky a připomínky k projektu a jeho průběhu :

(Každý názor je přínosem)

R.1) Nemám zatím žádné připomínky.; **R.2)** Je mi líto že výtvarná dílna skončila.; **R.3)** bez odpovědi.; **R.4)** Bylo to velmi zajímavé perspektivní a určitě to přineslo spoustu nových věcí, akorát příště, pokud by bylo něco podobného, volil bych lehčí témata než-li byla v této podobě, ale na druhou stranu to nebylo špatné. Klobouk dolu, že se do toho pustila.

Tabulka 1: Evaluační dotazník

ilustrace 11: Oblíbená činnost; Hana B.; 2010; Kombinovaná technika - pastelky/fix

Ilustrace 12: Oblíbená činnost; Aleš V.; 2010; Kombinovaná technika - Suchý pastel/fix

6 Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo popsat a zdokumentovat mnou vytvořený a realizovaný projekt. Tento cíl se mi dle mého soudu podařilo zcela naplnit.

I když jsem si z počátku nebyla vždy jistá, zda nemám na své účastníky příliš vysoké nároky, nyní jsem toho názoru, že moji jedinou chybou v zařazení technik byla prostorová tvorba - KONSTRUKCE ZE ŠPEJLÍ. U této činnosti je zapotřebí skutečné trpělivosti a jemné motoriky, kterou většina účastníků v důsledku svého handicapu nedisponuje.

Ohlížím-li se zpět a vzpomínám na celý ten rok, kdy jsem týden co týden pracovala a tvořila se svými znevýhodněnými účastníky, jsem spokojena. Na počátku to byli obyčejní odpůrci výtvarné výchovy a v závěru odcházeli jako zkušení tvůrci. Splnila jsem nejen cíle této BP¹⁸, ale také cíle projektu¹⁹ a s nimi i cíle mé osobní a interní.

Jestliže bych dostala v budoucnu příležitost, ráda podobný projekt realizuji znovu. Dovedu si představit nejrůznější obměny v tématech, avšak techniky a způsoby práce bych pravděpodobně ponechala stejné, jelikož se mi osvědčily.

Věřím, že se má absolventská práce stala relevantním důkazem pravdivosti
tvrzení že

"Tvořit může každý, stačí jen chtít."

18 viz. Zadání

19 viz. kap. 5.1 str. 40

Ilustrace 13: Teplem zohýbané voskovky; 2010

Ilustrace 14: PET-zátky; 2010

Seznam pramenů

Artefiletika.cz [online]. 20 Mar 2006 [cit. 2010-12-07]. Artefiletika - Články - Artefiletika - Reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí výchovy uměním. Dostupné z WWW: <<http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=9>>.

BABYRÁDOVÁ, Hana. *Výtvarná dílna*. Vyd. 1. Praha : TRITON, 2005. 289 s. ISBN 80-7254-705-4.

HAUSENBLAS, Ondřej ; KOŠŤÁLOVÁ, Hana . Co je E-U-R. *Kritické Listy* [online]. 2006, 24, [cit. 2011-01-02].

Dostupný z WWW: <http://www.kritickemysleni.cz/klisty.php?co=klisty24_eur>.

KRAUS, Josef, a kol. *Dětská mozková obrna*. Vyd. 1. Praha : Grada Publishing, 2005. 348 s. ISBN 80-247-1018-8.

OPATŘILOVÁ, Dagmar; ZÁMEČNÍKOVÁ, Dana. *Somatopedie : texty k distančnímu vzdělávání*. Brno : Paido, 2007. 123 s. ISBN 978-80-7315-137-9.

ROESELOVÁ, Věra. *Námět ve výtvarné výchově*. Praha : SARAH, c1995, 2000. 195 s. ISBN 80-902267-4-6.

ŠVARCOVÁ, Iva. Úvod do speciální pedagogiky pro učitelské studium VŠCHT. Praha , 2010. 137 s. Text pro akademický rok 2009/2010. PF UK v Praze.

VÍTKOVÁ, Marie. *Somatopedické aspekty*. Brno : PAIDO, 1999. 144 s. ISBN 80-85931-69-9.

Výstavní síň Chrudim.cz : v divadle Karla Pipicha [online]. 2010 [cit. 2011-05-29].

NOSITELÉ CENY ARSkontakt 2009. Dostupné z WWW: <<http://www.vystavni-sinchrudim.cz/2010-03-04-nositele-ceny-arskontakt-2009>>.

Zákon č. 435/2004 sb., o zaměstnanosti. In Sbírka zákonů, Česká republika. 2004, 143, s. 8289-8291. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2004/sb143-04.pdf>>.

ŽIVNÝ, Boris. *NeuroCentrum.cz* [online]. c 2010 [cit. 2011-01-02]. Dostupné z WWW: <http://neurocentrum.cz/DMO_info.htm>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Fotodokumentace

Příloha č. 1: Fotodokumentace

Foto 1: Učíme se míchat barvy-Chromatický kruh

Foto 2: Základ draka - skupina B

Foto 3: Torza

Foto 4: Skupina A při práci na svém drakovi

Foto 5: Draci "na půl cesty"

Foto 6: Skupina A

Foto 7: Ohnivé oči draka skupiny A

Foto 8: Skupina A sádruje

Foto 9: Skupina B sádruje

Foto 10: Tajně spolu

Foto 11: Skupina B koloruje

Foto 12: Finální drak skupiny A

Foto 13: Spolu

Foto 14: Jedeme na vernisáž

Foto 15: Pozvánka

Foto 16: Odhalení - minuta před začátkem

Foto 17: Reflexe skupiny A

Foto 18: Soustředění

Foto 19: Práce se škrobovým mazem

Foto 20: Pracujeme s šablonami 01

Foto 21: Pracujeme s šablonami 02

Foto 22: Koláž s dokresbou

Foto 23: Špachtlová malba v detailu

Foto 24: Závěrečná reflexe

Foto 25: Jak se ohýbají voskovky

Foto 26: Vosková rezerva

6.9.2010 od 18h - experimentální studio - Lidové sady
vernisaž výstavy výtvarné dílny o.s. D.R.A.K.
"Malý princ"

Hana Bobvošová
Martin Braun
Milana Holcová
Nikola Tóthová
Aleš Vlasek
Michal Wunsch

podpořili:

VIZE 07 NADACE
GOLUBOVA

Foto 27: Pozvánka na vernisáž

Foto 28: Z vernisáže

Foto 29: Hosté

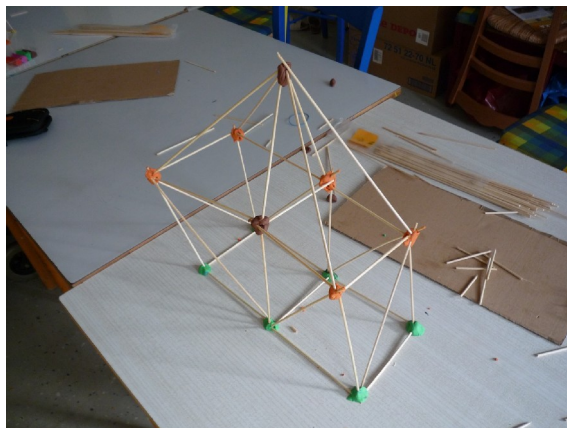

Foto 30: Konstrukce ze špejlí

Foto 31: Cesta do NG

Foto 32: Právě jsme vstoupili do NG

Foto 33: Na plošině

Foto 34: V expozici

Foto 35: Nohy

Foto 36: Uchvácení prostorem